

**Н. М. МИРОНЧУК,
М. В. ЛЕВКІВСЬКИЙ**

*БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС
і
ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ*

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2010**

УДК 378.1
ББК 74.4.я73
М 64

*Друкується за рішенням Вченої ради
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №10 від 23.04.2010 р.)*

Рецензенти:

Васянович Г.П., доктор педагогічних наук, професор.
Обозний В.В., доктор педагогічних наук, професор.
Сейко Н.А., доктор педагогічних наук, доцент.

Мирончук Н. М., Левківський М.В.

М 64 Болонський процес і вища освіта України: [навч.-метод. посібн.] /
Н. М. Мирончук, М. В. Левківський. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка,
2010. – 152 с.

У посібнику характеризуються структурні перетворення системи вищої освіти України в контексті вимог Болонського процесу, подано сучасні документи, які визначають поступ євроінтеграційних процесів у вищій освіті.

Призначений для магістрантів усіх спеціальностей, аспірантів, слухачів курсів, методичних семінарів.

ББК 74.4.я73

© *Мирончук Н. М., Левківський М.В., 2010*

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Сучасні євроінтеграційні процеси як чинник соціально-економічного розвитку України.....	7
1.1. Мета і завдання вищої освіти України в умовах євроінтеграції....	9
1.2. Причини реформування вищої освіти у Європі.....	10
1.3. Проблеми розвитку вищої освіти України та актуальні завдання її розвитку в умовах євроінтеграції.....	12
1.4. Європейський дослідницький простір вищої освіти.....	16
Розділ 2. Передумови Болонського процесу.....	20
2.1. Етапи розвитку Болонського процесу.....	22
2.2. Головні положення Великої Хартії університетів.....	26
2.3. Лісабонська конвенція як підґрунтя для розвитку визнання вищої освіти у Європі.....	28
2.4. Основні положення Сорбонської декларації.....	29
Розділ 3. Сутність і цілі Болонського процесу.....	32
3.1. Сутність Болонського процесу.....	34
3.2. Головні положення Болонської декларації.....	34
3.3. Розвиток Болонського процесу (основні зустрічі та документи).....	36
Розділ 4. Основні європейські структури, які супроводжують Болонський процес.....	41
4.1. Європейська Асоціація із забезпечення якості вищої освіти (ENQA).....	43
4.2. Європейська Асоціація університетів (EUA).....	44
4.3. Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE).....	45
4.4. Європейські програми у сфері освіти та навчання (Темпус, Сократес, Еразмус, Молодь, Леонардо да Вінчі, UGRAD та ін.).....	45
Розділ 5. Європейська система перезарахування кредитів (ECTS)....	55
5.1. ECTS та її визначальні особливості.....	57
5.2. Основні інструменти ECTS.....	58
5.3. Оцінювання в системі ECTS. Європейська система „полегшеної шкали оцінювання”.....	62
5.4. Функції, структура та зміст Додатка до диплома.....	63

Розділ 6. Система та структура кваліфікацій європейського простору вищої освіти.....	68
6.1. Документи, які регулюють визнання кваліфікацій.....	70
6.2. Багаторівневість системи вищої освіти.....	70
6.3. Освітньо-кваліфікаційні рівні.....	71
6.4. Національні критерії для кваліфікацій у вищій освіті.....	74
Розділ 7. Якість підготовки фахівців як визначальний чинник у Європейському просторі вищої освіти.....	78
7.1. Якість освіти як визначальний чинник у Європейському просторі вищої освіти.....	80
7.2. Критерії забезпечення якості вищої освіти.....	81
7.3. Рівні та стандарти забезпечення якості вищої освіти.....	82
7.4. Державна система забезпечення гарантій якості вищої освіти (ДАК, ліцензування, акредитація).....	83
7.5. Забезпечення якості освіти на рівні вищого навчального закладу.....	90
Розділ 8. Технології організації навчально-виховного процесу в умовах євроінтеграції.....	94
8.1. Основні недоліки традиційного навчання.....	96
8.2. Кредитно-модульна технологія навчання.....	97
8.3. Організація самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульного навчання.....	101
8.4. Дистанційне навчання.....	104
8.5. Неперервне навчання, його цілі, зміст, структура.....	105
Додатки.....	109
Список рекомендованої літератури.....	150

Вступ

Сучасна державна політика України орієнтована на активне входження до європейської та світової спільноти. Структурна перебудова економіки, політичні процеси, криза найвищої школи потребують формування нової системи цінностей і напрямів у освіті.

Сьогочасна освіта повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема: забезпечувати підвищення якості освіти і виховання; здійснювати інноваційний розвиток; забезпечувати адаптацію до соціально орієнтованої ринкової економіки та інтеграцію у європейський світовий освітній простір; сприяти рівному доступу до забезпечення якісної освіти; удосконалювати механізми управління та фінансування; здійснювати соціальний захист усіх учасників навчально-виховного процесу; прискорювати розвиток вищої освіти як визначального чинника інноваційного розвитку суспільства¹.

Ці завдання реалізуються через організацію підготовки фахівців, яка повністю відповідає запитам ринку праці й здатна прогнозувати його розвиток, через підготовку до життя активних громадян демократичного суспільства, їх особистісний розвиток, виокремлення наукових та освітніх пріоритетів, які забезпечуватимуть якісну підготовку фахівців.

Одним із пріоритетів розвитку вищої освіти України на шляху входження в Європу є співпраця з європейцями у сфері освіти. Відповідно до вимог Болонського процесу Україна зобов'язалась узгодити освітню політику щодо створення Європейського простору вищої освіти. У сучасній Україні освіта базується на національній ідеї вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати справжнього громадянина України, для якого потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього й професійного рівня асоціюється із зміцненням своєї держави².

Долучення українського освітнього простору, зокрема вищої

¹ Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки.

² К р е м е н ь В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – С. 361.

школи, до Болонського процесу помітно змінює зміст та інформаційно-освітнє середовище цього процесу. Наближення змісту і навчальних технологій до європейської освіти потребує низки нововведень, одним із яких є запровадження у вищих навчальних закладах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Реалізація новітнього, досконалого змісту освіти потребує відповідного науково-методичного забезпечення навчального процесу. Посібник рекомендується для глибокого осмислення студентами магістратури, аспірантами сутності євроінтеграційних процесів у системі вищої освіти упродовж останніх років.

При підготовці пропонованого навчально-методичного посібника автори враховували власний досвід читання курсу „Вища освіта України і Болонський процес” у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

***РОЗДІЛ 1. СУЧАСНІ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ
ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК
СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ***

1.1. Мета і завдання вищої освіти України в умовах євроінтеграції.

1.2. Причини реформування вищої освіти у Європі.

1.3. Проблеми розвитку вищої освіти України та актуальні завдання її розвитку в умовах євроінтеграції.

1.4. Європейський дослідницький простір вищої освіти.

Теми для рефератів

1. Інтеграційні процеси у вищій школі.
2. Ступеневість вищої освіти в західноєвропейських країнах (порівняльна характеристика).
3. Концепція неперервного (ціложиттєвого) навчання (Life Long Learning).
4. Безперервна освіта — стратегічний напрям розвитку сучасних освітніх систем.

Питання для обговорення

1. Назвіть напрями державної політики щодо розвитку вищої освіти.
2. Що стало причиною реформування вищої освіти у європейських державах?
3. Виокремте проблеми у розвитку вищої освіти України співвідносно до завдань європейського освітнього простору.
4. Назвіть актуальні завдання оновлення системи вітчизняної вищої освіти.

1.1. Мета і завдання вищої освіти України в умовах євроінтеграції

Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення їх кваліфікації.

Вища освіта обумовлена цілями та потребами суспільства, станом розвитку науки, техніки, технологій, культури та мистецтва. Вона покликана сприяти професійній самореалізації індивіда, навчаючи його професійно спрямованій взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем.

В умовах формування інноваційного суспільства завдання системи вищої освіти полягають у підвищенні здатності індивіда до сприйняття й практичного використання нових наукових ідей, технічних інструментів та методів виробництва, формування у майбутніх фахівців творчих здібностей, новаторства, ініціативи та підприємливості.

.....

2.1. Етапи розвитку Болонського процесу

Болонський процес має свою передісторію, яка містить низку важливих подій та рішень щодо оновлення системи вищої освіти з метою налагодження європейської співпраці. Загалом усі події, що передували розвитку Болонського процесу, можна об'єднати в такі етапи:

I етап – 1954-1982 рр. – створення європейської економічної співдружності та упровадження „європейського виміру в освіті”.

II етап – 1983-1992 рр. – уточнення цілей і завдань, поглиблення

кооперації вищої освіти у Європі.

III етап – 1993-1998 рр.– поглиблення ідей європеїзації вищої школи у зв'язку з поширенням вимог Євросоюзу.

Розглянемо основні події кожного з періодів.

Перший період (табл. 1) заклав основи для формування необмеженого кордонами інституту вищої освіти.

Таблиця 1

Упровадження європейського виміру в освіті (1954-1982 рр.)

Основні події	Зміст
Підписання Європейської культурної конвенції 1954 року.	Наголошувалося на необхідності заохочення громадян усіх держав до вивчення мов, історії та культури інших країн.
Укладання Римської угоди 25 березня 1957 року країнами ФРН, Францією, Бельгією, Італією, Нідерландами й Люксембургом.	Проголошувалася ліквідація всіх перешкод на шляху вільного пересування людей, товарів, послуг і капіталу, передбачалося взаємне визнання дипломів (ст. 57) та професійна освіта робітників і селян (ст. 118).
IV конференція Європейської Асоціації Викладачів у 1968 році у Брюсселі.	Прийнято Європейську карту освіти; піднято питання про організацію факультативних курсів з вивчення Європи (European Studies); введено поняття „європейський вимір у освіті”.
Конференції Міністрів освіти 1971 та 1976 років.	Документами конференції визначено п'ять основних положень загальноєвропейського виміру в освітніх системах: взаємне визнання дипломів, обґрунтування ідеї формування Європейського університету, створення європейського центру розвитку освіти, заснування необмеженого державними кордонами інституту вищої освіти.
Створення документа „Освіта в ЄЕС” (березень 1974 року).	Зміст документа скеровувався на розвиток загальної перспективи в секторі навчання за трьома напрямками: - активізація інновацій у освіті; - освіта для дітей робітників-емігрантів; - упровадження європейського виміру в освіту.

Другий період ознаменувався підписанням низки документів та функціонуванням програм, які зміцнювали взаємозв'язок вищих навчальних закладів і сприяли інтеграції Європи загалом (табл. 2).

Таблиця 2

Уточнення цілей і завдань, поглиблення кооперації вищої освіти у Європі (1983-1992 рр.)

Основні події	Зміст
Підписання Єдиного європейського акту 17 лютого 1986 року.	Цим документом закладено підвалини створення Європейського Союзу (ЄС) замість Європейського економічного союзу (ЄЕС), який, як вважалося, як економічна структура себе вичерпав. Уніфіковано більш як 300 норм внутрішнього законодавства. Встановлено термін до 1 січня 1993 року завершити створення “єдиної Європи”.
Прийняття Великої Хартії університетів (Болонський університет, 18 вересня 1988 року).	Спирається на фундаментальні цінності європейських університетських традицій, проте сприяє зміцненню зв'язків між вищими навчальними закладами в усьому світі, долучаючи до започаткованих у ній процесів неєвропейські університети. У документі підкреслювалося, що в сучасному світі університети мають відігравати роль центрів культури, знань, досліджень, а також визначати основні загальноєвропейські принципи розвитку університетів та механізм їх реалізації.
Створено міжнародні об'єднані програми ЄС з виховання та формування особистості – Comet, Erasmus, Petra, Iris, LingWa, TEMPUS, Fors (1987-1994 рр.)	Наголошувалося на необхідності посилення взаємозв'язків вищої освіти та виробничих структур, розробці узгоджених між вищими навчальними закладами навчальних планів і програм, сприянні вивченню іноземних мов та ін.

Третій період сприяв поглибленню ідей європеїзації вищої школи Європи та актуалізував соціально-політичні аспекти цілей і характеру

Болонського процесу, зокрема ідеї про впровадження європейського громадянства, яке передбачає вільне переміщення, висунення своєї кандидатури на виборах у комунальні органи тощо (табл. 3).

Таблиця 3

Поглиблення ідей європеїзації вищої школи у зв'язку з поширенням вимог Євросоюзу (1993- 1998 рр.)

Основні події	Зміст
<p>Підписання Договору про Європейський Союз у м. Маастрихт (Голландія) 7 лютого 1992 року. Набув чинності з 1 листопада 1993 року і замість ЄЕС було утворено Європейський союз.</p>	<p>Закладено концепцію трьох опор ЄС: 1) інституційна: 4 наднаціональних органи управління єдиної Європи: Європейська комісія, Європейська Рада, Європарламент та Європейський суд; 2) єдина зовнішня політика та політика безпеки; 3) єдина політика в галузі внутрішніх справ. Пунктом 8 ст. 126 Маастрихтського договору встановлено, що Співдружність має намір розвивати європейський вимір у освіті шляхом вивчення мов країн-учасниць; мобільності студентів і викладачів; взаємовизнання дипломів та періодів навчання; обміну досвідом та інформацією щодо проблем у освітніх системах країн-учасниць ЄС.</p>
<p>Укладення у м. Амстердам договору „Про освіту, професійну підготовку та молодь”.</p>	<p>Головне завдання: розвиток європейського виміру в освіті, заохочення мобільності й стимулювання кооперації між школами та університетами.</p>
<p>Створення та реалізація об'єднаних програм ЄС з виховання та формування особистості: „Сократ”, „Леонардо да Вінчі”, „Молодь для Європи” (1994-1999).</p>	<p>Мета програм: 1) розвиток європейського виміру в освіті; 2) стимулювання нововведень у методах, змісті й технологіях; 3) широка й інтенсивна співпраця між освітніми установами; 4) виховання активної громадянськості.</p>
<p>Лісабонська конвенція (1997), Сорбоннська</p>	<p>Є підґрунтям для розвитку практики визнання кваліфікацій та гармонізації</p>

декларація (1998)	національних систем вищої освіти у Європі.
-------------------	--

У документах саме третього періоду були проаналізовані об'єктивні умови і суб'єктивні фактори, які спонукали до поглиблення інтеграційних процесів освіти та економіки в освітніх системах Європи, висвітлені їх можливості та проблеми. Серед факторів, органічно залежних від розвитку освіти, особливо виділялися такі: інформаційне

Рис. 1. Сертифікат європейської освіти.

суспільство, інтернаціоналізація, науковий і технічний розвиток.

Окрім того, було виокремлено правові, соціально-економічні, лінгвістичні фактори, які обмежували європейську мобільність, зростаючу роль освіти та професійної підготовки як принципової передумови економічного і соціально-економічного розвитку сучасного суспільства.

4.4. Європейські програми у сфері освіти та навчання

Важливим у програмі реформування системи вищої освіти є підвищення мобільності студентів, викладачів і науковців. Сьогодні понад 10 тис. українських громадян навчаються за кордоном у межах міжуніверситетських, міждержавних програм з 64 державами.

Академічна мобільність є однією з найважливіших сторін процесу інтеграції українських вищих навчальних закладів, і науки в цілому, в міжнародний освітній простір. Це досить складний і багатоплановий процес просування, обміну науковим і культурним потенціалом,

ресурсами, технологіями навчання. Академічна мобільність є важливою для особистісного і професійного розвитку людини, оскільки ставить її в умови аналізу й вирішення життєвих ситуацій з позицій власної та іншої культури. Це сприяє розвитку в особистості здатності мислити в порівняльному аспекті; вмінню обирати шляхи взаємодії з урахуванням особливостей іншої культури; готовності до міжкультурної комунікації; поглиблює знання про іншу культуру тощо.

Кількісні показники академічної мобільності щороку зростають завдяки підтримці різних програм: Erasmus, Tempus, LingWa, ін.

Поза офіційними програмами обміну існує і спонтанне пересування студентів різними країнами. Це відбувається, переважно, через обмежений доступ до освіти у своїй державі. Кількісні обмеження набору абітурієнтів на певні спеціальності змушують їх шукати можливості здобуття освіти за кордоном.

У системі вищої освіти України сьогодні є низка проблем, які перешкоджають підвищенню мобільності студентів і викладачів. Це, зокрема, нестача матеріально-фінансового забезпечення, відсутність спеціальних методів і механізмів академічного обміну, інфраструктури, яка забезпечує ефективний обмін, відмінність змісту навчальних програм з курсів, а також слабка підготовка з іноземних мов у середній та вищій школі, візовий режим та ін. Вирішенню цих проблем певним чином сприяють міжнародні освітні проекти, метою яких є: підвищення якості та ефективності навчання, гарантування визнання дипломів та обмін інформацією.

TEMPUS/TACIS (ТЕМПУС/ТАСІС) – європейська програма міжуніверситетської співпраці та обміну студентами і викладачами.

Tempus (Trans-European Mobility Partnership Scheme for University Studies) – програма співробітництва Європейського Союзу в сфері вищої освіти, яка підтримує процес переходу до ринкової економіки та демократичного суспільства в країнах-партнерах. Програма Tempus сприяє розвитку в цих країнах систем вищої освіти шляхом максимально збалансованого співробітництва із партнерами із країн ЄС.

Програма Tempus надає фінансування з метою заохочення взаємодії та збалансованого співробітництва між вищими навчальними закладами у країнах-партнерах (країнах Балтії, Східної й Центральної Європи, Російської Федерації, країнах Центральної Азії) та в Європейському Союзі.

Головна мета програми – розвиток систем вищої освіти у країнах-партнерах та взаємодія цих систем із громадянським суспільством і економікою.

Tempus є програмою малих грантів, що передбачає надання фінансування до 500 000 євро. Відбір проектів здійснюється на основі оцінювання їхньої академічної й технічної якості згідно національних пріоритетів, які щорічно визначаються Міністерствами освіти відповідних партнерських країн.

Існує *три типи грантів*, які надаються в межах програми Tempus:

1. Гранти для груп університетів – „консорціумів”, які співпрацюють разом упродовж двох-трьох років для отримання результатів, визначених структурованими проектами, що мають назву – Спільні Європейські Проекти – Joint European Projects (JEP).

2. Індивідуальні гранти на стажування – надаються окремим особам (викладачам навчальних закладів, представникам адміністративних органів навчальних закладів, співробітникам міністерств) для сприяння подорожей до – із ЄС та країн-партнерів у межах виконання конкретних заходів із реформування системи освіти.

3. Гранти на додаткові структурні заходи, спрямовані на реалізацію проектів структурних реформ у галузі вищої освіти. Обов'язковим для реалізації таких проектів є залучення Міністерства освіти.

Усі гранти надаються на засадах відкритих конкурсів, які оголошуються щорічно.

Експертна оцінка проводиться Генеральним директором з питань освіти і культури (Європейська Комісія, Брюссель), Європейським Фондом Навчання (European Training Foundation) (Турін, Італія) із залученням незалежних експертів, представників національних органів влади (Міністерство освіти), мережі Національних офісів Tempus, Представництв Європейської Комісії у країнах-партнерах і служб Європейської Комісії.

Україна бере участь у програмі Tempus з 1993 року. У межах програми Tempus I, II, III з 1993 по 2006 роки за участі партнерів з України було затверджено 299 проектів Tempus із загальним бюджетом 53,6 млн. євро. У 2008 році розпочато новий етап програми – Tempus IV.

Мета програми Tempus IV – співпраця між установами вищої освіти, владою та організаціями країн, яка сфокусована на реформі й модернізації вищої освіти.

Програма Tempus IV фінансує міжуніверситетську співпрацю в

сфері розробки навчальних планів, управління університетами, взаємодії науковців та громадянського суспільства, а також структурні реформи в галузі вищої освіти.

За результатами першого конкурсу програми Tempus IV українські вищі навчальні заклади та інші інституції беруть участь у реалізації 12 проектів JP (Спільні проекти), які розпочали діяльність з лютого 2009 р. (бюджет склав біля 10 млн. євро).

За результатами другого конкурсу програми Tempus IV, які були оголошені 30 жовтня 2009 р., 11 проектів рекомендовано до фінансування за участі українських вищих навчальних закладів, з них – 8 спільних проектів: у тому числі 3 національні та 3 проекти структурних заходів (попередній бюджет складає біля 9 млн. євро).

27 листопада 2009 р. було оголошено третій конкурс проектів на отримання гранту програми Tempus IV „Реформа вищої освіти через міжнародну співпрацю університетів”.

СОКРАТ (Socrates)

Програма „Socrates” – провідна європейська програма у сфері освіти, спрямована на розвиток загальноєвропейського простору та підвищення якості освіти через заохочення більш тісного співробітництва між країнами-членами ЄС. Програма була запроваджена з метою розвитку освітньої системи, яка б уможлиблювала навчання громадян упродовж усього життя, заохочувала громадян до отримання якісної освіти, створювала умови для отримання високої кваліфікації та постійного зростання професійної майстерності.

Цілі програми:

- зміцнення європейського виміру на всіх освітніх рівнях;
- покращення знання іноземних мов;
- пропагування співпраці та мобільності у галузі освіти, особливо шляхом підтримки обміну між освітніми одиницями;
- пропагування безпосереднього та дистанційного навчання;
- діяльність, спрямована на покращення ситуації щодо визнання дипломів та періодів навчання;
- розвиток обміну інформацією, а також усунення перешкод у цій сфері;
- заохочення до використання сучасних технологій у освіті;
- пропагування рівності шансів у всіх освітніх секторах.

Програма „Сократ” складається з 8 видів діяльності:

1. Коменіус – шкільна освіта.
2. Еразмус – вища освіта.
3. Грюндтвіг – освіта для дорослих та інші освітні напрями.
4. Лінгва – вивчення європейських мов та навчання європейським мовам.
5. Мінерва – інформаційні та комунікаційні технології в освіті.
6. Моніторинг та інноваційні ідеї для удосконалення і підвищення ефективності освітньої системи.
7. Спільні дії та взаємодія з іншими освітніми програмами.
8. Супровідні заходи.

Програма допомагає у фінансуванні широкого спектру партнерства та обмінів у сфері освіти, включаючи гранти на навчання, викладацьку діяльність, стажування та набуття практичного досвіду за кордоном. У програмі, окрім країн ЄС, беруть участь країни Європейської асоціації вільної торгівлі, Європейського економічного простору, а також асоційовані країни Південно-Східної Європи та Туреччина.

ЕРАЗМУС МУНДУС (Erasmus Mundus) – програма співпраці та мобільності, спрямована на посилення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти через підтримку високоякісних європейських магістерських курсів. Це навчальна програма для країн, які не входять до ЄС.

Першочерговим завданням програми є покращення якості та привабливості європейської вищої освіти в усьому світі. Через підтримку міжнародної мобільності науковців і студентів програма „Erasmus Mundus” прагне підготувати її учасників з європейських та інших країн до життя у глобальному суспільстві, що базується на знаннях. Вона забезпечує студентів і науковців з усього світу можливістю отримати ступінь магістра в європейському університеті, а також сприяє поїздкам європейських студентів і науковців до третіх країн.

У рамках програми „Erasmus Mundus” пропонується близько 90 навчальних магістерських курсів найвищої академічної якості. Близько 5 000 студентів з третіх країн зможуть отримати гранти для навчання за цими магістерськими курсами і більше 4 000 студентів з країн ЄС, які беруть участь у цих курсах, зможуть поїхати на навчання до третіх країн.

Студенти старших курсів і науковці зможуть отримувати стипендії від Європейського Союзу для навчання або проведення дослідження у країнах ЄС.

Програма „Erasmus Mundus” складається з чотирьох компонентів:

1. Магістерські курси „Erasmus Mundus” – високоякісні інтегровані магістерські курси, що пропонуються об’єднанням (консорціумам) щонайменше трьох університетів у щонайменше трьох різних країнах Європи.

2. Стипендії „Erasmus Mundus” – надання стипендій висококваліфікованим студентам старших курсів і науковцям з усього світу.

3. Партнерство – магістерські курси також передбачають можливість для встановлення партнерства з вищими навчальними закладами третіх країн, що покликане забезпечити високу мобільність студентів старших курсів і науковців з країн ЄС, які братимуть участь у магістерських курсах „Erasmus Mundus”.

4. Підвищення привабливості європейської вищої освіти – програма сприяє зростанню привабливості та зацікавленості в європейській вищій освіті, в її рамках підтримуються заходи, спрямовані на зростання престижу, наочності та доступності європейської вищої освіти, а також подальшої інтернаціоналізації вищої освіти, зокрема що стосується взаємного визнання кваліфікацій між країнами Європи та третіми країнами.

„Молодь” (Youth Programme)

Головна мета зазначеної програми – розширити можливості молодих людей для того, щоб відкрити для себе Європу, брати активну участь у її розбудові та набути свідомого загальноєвропейського громадянства.

У програмі, окрім молоді з більш ніж 30 країн Європи, можуть брати участь і молоді люди з басейну Середземномор’я, Південно-Східної Європи, Латинської Америки і колишнього СРСР:

- групи молодих людей, які бажають брати участь в обмінах, або започаткувати місцеві ініціативи;
- молодь, яка має намір долучатися до європейських добровільних послуг;
- молоді добровольці, які після певного періоду надання добровільних послуг бажають реалізувати проект, що базується на їхньому досвіді;
- молодіжні організації;

- молодіжні лідери;
- будь-які організації, які надають добровільні послуги;
- лідери молодіжних рухів;
- інші представники неформальної освіти.

Як правило, заявки на участь подаються через відповідні організації та установи, водночас не відкидається можливість їх подання неформальними групами молодих людей або індивідуально.

Програма „Акція Жан Моне – Розуміння Європейської Інтеграції” (Jean Monet Action – Understanding European Integration)

Уперше ця програма була ініційована ще у 1990 р. на прохання університетів для започаткування університетських курсів та предметів з питань європейської інтеграції.

Основними цілями діяльності „Жан Моне” є:

- стимулювання навчання, досліджень та аналітичної діяльності у сфері вивчення європейської інтеграції;
- підтримка існування відповідного рівня інститутів та асоціацій, що фокусують свою діяльність на питаннях, пов'язаних із європейською інтеграцією, а також на освіті й навчанні з питань європейської перспективи.

Проект поділяється на декілька напрямів, одним із яких є „кафедра Жана Моне” (символічний термін) – напрям, який передбачає створення спеціальної викладацької посади, присвяченої викладанню повного курсу європейської інтеграції (180-250 годин, залежно від університетської програми). На посаду призначається професор, визнаний та авторитетний фахівець з європейської проблематики – професор „Жан Моне”.

Діяльність програми „Жан Моне”, основним завданням якої є підтримка і розповсюдження знань про європейську інтеграцію, має чотири операційні базові завдання:

- а) стимулювання довершеності у викладанні, дослідженнях та аналітиці щодо вивчення європейської інтеграції у вищих навчальних закладах Європи та за її межами;
- б) підвищення загального рівня знань та обізнаності спеціалістів, академічних кіл, громадян ЄС з питань європейської інтеграції;
- в) підтримка основних інститутів, які проявляють активність у дослідженнях з проблематики європейської інтеграції;
- г) підтримка високоякісних європейських асоціацій та інституцій, які здійснюють активну діяльність у сфері освіти та навчання.

Програма діяльності „Жан Моне” передбачає проведення конференцій, надання стипендій для молодих науковців, підтримку товариств та викладачів, які спеціалізуються на галузі європейської інтеграції, підтримку установ, що займаються тематикою європейської інтеграції (наприклад, College of Europe, European University Institute, European Institute of Public Administration, Academy of European Law).

Наразі акція охоплює 60 країн світу. Приблизно 800 університетів пропонують курси „Жан Моне” у своїх навчальних програмах.

Леонардо да Вінчі (Leonardo da Vinci, Community Vocational Training Action Programme)

Програма у сфері професійної освіти та підвищення кваліфікації спрямована на розвиток професійної кар’єри та надання можливостей для стажування в європейських компаніях і покликана підтримати дії держав-членів на зазначеному напрямку.

Основна мета цієї програми базується на концепції Європи, побудованої на знаннях, яка має бути досягнута через консолідацію європейського співробітництва у сфері освіти та навчання.

Дана програма зосереджується на:

- вдосконаленні систем вступного та професійного навчання на кожному рівні, що дає можливість пристосуватись та перекваліфікуватись відповідно до вимог ринку праці;
- покращенні й доступі до постійного навчання та професійного навчання, що дає можливість набувати вміння та кваліфікації протягом усього життя;
- пропагуванні та поширенні обсягу інновацій у процесі професійного зростання та розвитку конкуренції й формування підприємництва.

Програма активно підтримує політику постійного навчання громадян упродовж життя. Безпосередню участь у програмі можуть брати заклади освіти, освітні центри та організації всіх рівнів, включаючи університети, бізнесовий сектор, професійні організації, соціальні партнери тощо.

Програма „Леонардо да Вінчі” тісно пов’язана з програмами „Молодь” і „Сократ”, у рамках яких учасники мають змогу синхронізувати свої дії при здійсненні спільних заходів.

Програма обміну для студентів вищих навчальних закладів (UGRAD)

UGRAD є програмою Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США й адмініструється Радою

міжнародних наукових досліджень та обмінів. Програма обміну UGRAD надає можливість студентам першого, другого та третього курсів навчатися упродовж одного академічного року в університетах або 4- та 2-річних коледжах США.

Учасники програми зобов'язані відвідувати заняття упродовж одного року; брати участь не менш ніж у 20 годинах волонтерської праці на користь того міста, де вони мешкатимуть; брати участь у стажуванні протягом другого семестру. Програма фінансується американською стороною.

Магістерська програма з Міжнародних відносин та Європейських студій в Угорщині

Проект організовано Інститутом Соціальних та Європейських Досліджень (ISES) у співпраці з Університетом Корвінус (Будапешт). Програма дає змогу студентам отримати теоретичні знання та практичні навички у сфері міжнародних відносин, економіки, політології, історії та соціальних дисциплін.

Програма триває три семестри: два семестри для відвідування занять, один – для написання магістерської роботи (не вимагає перебування в Угорщині).

Список використаних джерел та літератури

1. Болонський процес. Хрестоматія. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2005. – 276 с.
2. Курило В.С. Болонський процес як інструмент створення зони європейської вищої освіти / Курило В.С. // Освіта Донбасу. – 2005. – №3. – С.12-15.
2. Національний Темпус–Офіс в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.tempus.org.ua>.
3. Урядовий портал : <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. <http://europa.eu>.
5. <http://www.etf.europa.eu/Tempus.nsf>.
6. http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/socrates_en.html.
7. <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?>

Додаток 1
ВЕЛИКА ХАРТІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ

Преамбула

Ректори європейських університетів, що підписалися нижче, ті, що зібралися в Болонї з нагоди дев'ятисотліття найстарішого в Європі університету за чотири роки до остаточного скасування кордонів між країнами Європейської Спільноти, висловлюючи надію на перспективу розширення співробітництва між усіма європейськими націями, переконані в тім, що народи і держави мають, як ніколи раніше, усвідомити роль, яку університети будуть покликані зіграти у суспільстві, що змінюється, і вважають, що:

1. На завершальному етапі цього тисячоліття майбутнє людства істотно залежить від культурного, наукового і технічного розвитку, зосередженого в центрах культури, знання і досліджень, якими є справжні університети.

2. Завдання університетів з поширення знань серед нових поколінь передбачає, що в сьогоdnішньому світі вони також повинні служити суспільству в цілому і що культурне, соціальне й економічне майбутнє суспільства вимагає, зокрема, значного внеску в подальшу освіту.

3. Університети повинні давати майбутнім поколінням освіту і виховання, що навчає їх, а через них інших, поважати велику гармонію навколишнього середовища і самого життя. Ректори європейських університетів, що підписалися нижче, проголошують перед усіма державами і перед совістю всіх націй основні принципи, що повинні, відтепер і завжди, бути основоположними для університетів.

Основні принципи

1. Університет є самостійною установою усередині суспільств із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює і передає культуру за допомогою досліджень і навчання.

Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька і викладацька діяльність повинна бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади.

2. Викладання і дослідницька робота в університетах повинні бути нероздільні для того, щоб навчання в них відповідало потребам, що змінюються, запитам суспільства і досягненням у науковому знанні.

3. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у рамках своєї компетентності, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги.

Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, що здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього удосконалювання за допомогою досліджень і інновацій, і студентів, що мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями.

4. Університет є хоронителем традицій європейського гуманізму. У здійсненні свого покликання він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні й політичні кордони і затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур.

СПОСОБИ

Для досягнення цих цілей у світлі вищевикладених принципів вимагаються ефективні засоби, що відповідають теперішнім умовам.

1. Для забезпечення свободи в дослідженнях і викладанні всім членам університетського суспільства мають бути надані необхідні засоби для її реалізації.

2. Набір викладачів і визначення їхнього статусу повинні відбуватися відповідно до принципу невід'ємності дослідницької діяльності від викладацької.

3. Кожен університет, з урахуванням конкретних обставин, повинен гарантувати своїм студентам дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті.

4. Університети, особливо європейські, розглядають взаємний обмін інформацією і документацією, а також збільшення кількості спільних проєктів для розвитку освіти, як основний елемент постійного прогресу знань.

Тому, як і в ранні періоди своєї історії, вони стимулюють мобільність викладачів і студентів, а також розглядають загальну політику в питанні рівного статусу, звань, іспитів (без упередженого ставлення до національних дипломів) і присудження стипендій як необхідний інструмент для здійснення своєї місії в переважних на сьогоднішній день умовах.

Ректори, що підписалися нижче, від імені своїх університетів, беруть на себе зобов'язання зробити усе від них залежне для того, щоб кожна держава, а також зацікавлені наднаціональні організації формували свою політику, спираючись на положення цієї Великої Хартії, що виражає одностайне бажання університетів, вільно визначене і проголошене.

Болонья, 18 вересня 1988 року

Додаток 2

СПІЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ГАРМОНІЗАЦІЮ АРХІТЕКТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сорбонська декларація
м. Париж, 25 травня 1998 року

У Європейському процесі нещодавно було зроблено декілька надзвичайно важливих кроків. Однак не варто забувати, що Європа – це не тільки євро, банки й економіка: вона повинна стати також і Європою знань. Отже, необхідно будувати і посилювати інтелектуальну, культурну, соціальну й технічну базу нашого континенту. Особливо це стосується університетів, що продовжують відігравати переломну роль у такому розвитку.

Університети з'явилися в Європі понад три чверті тисячоліття. Наші чотири країни пишаються своїми найстарішими університетами; з-посеред них – Університет Парижу, що святкує сьогодні ювілей. У ті часи студенти і вчені могли вільно і швидко поширювати свої знання на цілій континенті. Сьогодні ж багато хто з наших студентів закінчує своє навчання, так і не маючи можливості навчатися поза межами своєї країни.

Ми йдемо до періоду істотних змін в освіті й умовах праці, до розмаїтості шляхів становлення фахової кар'єри з очевидною необхідністю навчання й підготовки протягом усього життя. Ми заборгували нашим учням (і нашому суспільству в цілому) систему вищої освіти, у якій їм давалися б кращі можливості шукати й знаходити галузі, в котрих вони мали б перевагу перед іншими людьми.

Відкрита Зона європейської вищої освіти несе багатство позитивних перспектив, звісно ж, із повагою до наших розходжень, але потребує, з іншого боку, продовження зусиль для ліквідації бар'єрів і розробки таких умов для викладання й навчання, що розширили б мобільність і зробили співробітництво більш близьким, ніж будь-коли досі.

Таке міжнародне визнання і високий потенціал наших систем освіти безпосередньо пов'язані з їх зовнішньою і внутрішньою зрозумілістю. Здається, що з'являється необхідність у системі, в котрій для міжнародного порівняння й еквівалентності повинні існувати два основних цикли: доступневий і післяступеневий. У цій системі багато новизни і гнучкості може бути досягнуто через використання семестрів і кредитів (як це зроблено в схемі ECTS). Це забезпечить перевірку правильності отриманих кредитів для тих, хто вибирає початкову освіту або продовження навчання в різноманітних європейських університетах, і тих, хто хотів би мати можливість одержати ступінь у будь-який зручний для себе час протягом життя. Дійсно, ті, котрі навчаються, повинні мати право ввійти в академічний

світ у будь-який час їхнього фахового життя та незалежно від їхньої попередньої підготовки.

Студенти доступневого циклу мусять мати доступ до диверсифікованих програм, що сприяють можливості отримання міждисциплінарних занять, розвитку знання іноземних мов і використання нових інформаційних технологій.

Міжнародне визнання першого, який відповідає сумірному рівневі кваліфікації, важливе для успіху цієї спроби, в якій ми хотіли б зробити наші схеми розвитку вищої освіти зрозумілими для усіх.

У післяступеневому циклі мусить бути вибір між більш короткою за тривалістю програмою отримання ступеня магістра і більш тривалою програмою одержання докторського ступеня з можливістю переходу від однієї програми до іншої. І в тій, і в іншій програмах відповідний акцент повинен бути зроблений на дослідницькій і самостійній роботі.

Студенти як доступневого, так і післяступеневого циклів мають заохочуватися до навчання, принаймні один семестр, в університетах поза межами своєї власної країни. Водночас, усе більша кількість викладацького й дослідницького персоналу повинна працювати в європейських країнах, відмінних від своєї власної. Підтримка Європейською спілкою мобільності студентів і викладачів має використовуватися повністю.

У більшості країн, не тільки в межах Європи, тепер є дуже відчутною потреба в такій еволюції, що спонукало до широкого обговорення цієї проблеми на конференціях європейських ректорів, президентів університетів, груп експертів і вчених у деяких наших країнах.

Торік у Лісабоні була узгоджена конвенція про визнання в Європі кваліфікацій вищої освіти для академічних цілей. Вона впровадила велику кількість базових вимог і підтвердила, що окремі країни можуть брати участь у більш конструктивній схемі визнання. Приймаючи цю позицію, можна користуватися вимогами Конвенції і йти далі. Уже зараз є багато точок дотику у сфері взаємного визнання ступенів вищої освіти для фахових цілей із використанням перспективних директив Європейської спілки.

Наші уряди, однак, продовжують відігравати визначальну роль у досягненні цих цілей, заохочуючи засоби підтвердження надбаних знань і кращого визнання відповідних ступенів. Ми очікуємо, що це буде сприяти подальшим міжуніверситетським угодам. Прогресивна гармонізація всіх наших ступенів і циклів навчання може бути досягнута через зміцнення вже існуючого досвіду, спільні дипломи, експериментальні ініціативи і через діалог із усіма зацікавленими особами.

Ми, отже, погоджуємося схвалити створення загальної системи, спрямованої на зовнішнє визнання й полегшення мобільності студентів, а також і на розширення можливостей їх працевлаштування. Сьогодні тут у Сорбонні ювілей Університету Парижа дає нам прекрасну можливість брати участь у спробі створення Зони європейської вищої освіти, де національні особливості й спільні інтереси можуть взаємодіяти й посилювати один одного

задля вигоди Європи, її студентів та, в більш загальному сенсі, її громадян. Ми закликаємо інші держави, членів Співки та інші європейські країни приєднатися до нас для досягнення цієї мети, а всі європейські університети – об'єднатися для підсилення становища Європи у світі через плавне регульоване поліпшення й модифікацію освіти для своїх громадян.

Клод АЛЛЕГРІ

Міністр у справах національної освіти,
досліджень і технології (Франція)

Луїджі БЕРЛІНГУЕР

Міністр суспільного розвитку,
університетів і досліджень (Італія)

Тесса БЛЕКСТОУН

Міністр вищої освіти (Великобританія)

Юрген РУТТГЕРС

Міністр у справах освіти, науки, досліджень і технології (Німеччина)

Додаток 3

ЗОНА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Болонська конвенція,
спільна заява європейських міністрів освіти
м. Болонья, 18-19 червня 1999 року

Завдяки досягненням останніх декількох років освітні процеси, що відбуваються в Європі, набули більш конкретного характеру, що відповідає сучасним реаліям розвитку країн Європейської співки та її громадян. Отже, на нашу думку, зростає розуміння все більшої частини політичного й академічного світу в потребі встановлення якісно тісних зв'язків у цілій Європі, яка розвивається, у формуванні й зміцненні її інтелектуального, культурного, соціального й науково-технологічного потенціалу.

„Європа знань” тепер уже широко визнана як незамінний чинник соціального й гуманітарного розвитку, а також як необхідний компонент об'єднання та збагачення європейської людності.

Важливість освіти й освітнього співробітництва в розвитку й зміцненні стійких, мирних і демократичних суспільств є універсальною і

підтверджується як першочергова, особливо у зв'язку із ситуацією в Південно-Східній Європі.

Сорбонська декларація від 25 травня 1998 року, що була ініційована цими міркуваннями, визначила центральну роль університетів у розвитку європейських культурних цінностей. Вона обґрунтувала створення Зони європейської вищої освіти як основного шляху розвитку мобільності громадян із можливістю їхнього працевлаштування для загального розвитку континенту.

Багато європейських країн погодилося з цілями, викладеними в декларації, підписали її або загалом схвалили. Спрямованість реформ декількох систем вищої освіти, розпочатих у цей час у Європі, довела, що багато урядів має наміри діяти саме в цьому напрямку.

Європейські вищі навчальні заклади, наслідуючи фундаментальні принципи, сформульовані в університетській хартії „Magna Charta Universitatum”, прийнятій у Болоньї 1988 року, сприйняли заклик у тій частині, що їх стосується, і почали відігравати головну роль у побудові Зони європейської вищої освіти. Це має неабияке значення, оскільки незалежність і автономія університетів дають впевненість у тому, що системи вищої освіти і наукових досліджень будуть безупинно адаптуватися до нових потреб, до запитів суспільства і до необхідності розвитку наукових знань.

Курс було прийнято у правильному напрямку і з визначеною метою. Проте для досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти необхідний безупинний розвиток. Щоб досягти перших матеріальних результатів, необхідно підтримати цей курс через виконання конкретних заходів. На зустрічі 18-го червня, у якій брали участь авторитетні експерти і вчені з усіх наших країн, були внесені дуже корисні пропозиції з ініціатив, які необхідно прийняти.

Ми мусимо, зокрема, розглянути мету збільшення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти. Життєздатність і ефективність будь-якої цивілізації зумовлені принадністю, яку її культура має для інших країн. Тож необхідно мати певність, що європейська система вищої освіти набуває всесвітнього рівня притягання, котра відповідає нашим екстраординарним культурним і науковим традиціям.

Схвалюючи загальні принципи, що зазначені в Сорбонській декларації, ми приймаємо зобов'язання координувати нашу політику, щоби досягти в найближчій перспективі (і, у будь-якому випадку, – у межах першого десятиліття третього тисячоліття) таких цілей, які ми розглядаємо як першорядні для створення Зони європейської вищої освіти й просування європейської системи вищої освіти цілим світом:

- Прийняття системи легко зрозумілих і сумірних ступенів, зокрема, через упровадження Додатка до диплома для забезпечення можливості працевлаштування європейських громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

▪ Прийняття системи, що заснована на двох основних циклах – доступневу та післяступеневому. Доступ до другого циклу буде вимагати успішного завершення першого циклу навчання тривалістю не менше трьох років. Ступінь, що присуджується після першого циклу, має бути затребуваним на європейському ринку праці як кваліфікація відповідного рівня. Другий цикл спрямований на отримання ступеня магістра і/або доктора, як це прийнято в багатьох європейських країнах.

▪ Впровадження системи кредитів за типом ECTS – європейської системи перезарахування залікових одиниць трудомісткості, як належного засобу підтримки великомасштабної студентської мобільності. Кредити можуть бути отримані також і в рамках освіти, що не є ще вищою, залучаючи до навчання протягом усього життя, якщо вони визнаються цікавими для університетів, які приймають.

▪ Сприяння мобільності шляхом подолання перешкод до ефективного здійснення вільного пересування, для цього:

➤ студентам повинен бути забезпечений доступ до можливості одержання освіти і практичної підготовки, а також до супутніх послуг;

➤ викладачам, дослідникам і адміністративному персоналові повинні бути забезпечені визнання і зарахування часу, витраченого на провадження досліджень, викладання та стажування в європейському регіоні, без нанесення збитку їхнім правам, установленим законом.

▪ Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості освіти для розробки адекватних критеріїв і методологій.

▪ Сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо щодо розвитку навчальних планів, міжінституційного співробітництва, схем мобільності, спільних програм навчання, практичної підготовки і провадження наукових досліджень.

Ми зобов'язуємося досягти тих цілей (у рамках наших інституційних повноважень і з дотриманням повної поваги до різноманітних культур, мов, національних систем освіти й університетської автономії) для того, щоби зміцнити Зону європейської вищої освіти. І, нарешті, ми, разом із неурядовими європейськими організаціями, компетентними у вищій освіті, будемо використовувати шлях міжурядового співробітництва. Ми очікуємо, що університети дадуть відповідь, як завжди, швидко й позитивно, і будуть активно сприяти успіхові нашої справи.

Переконані в тому, що створення Зони європейської вищої освіти потребує постійної підтримки, уважного керування й адаптації до безупинно мінливих потреб розвитку, ми вирішили зустрітися знову протягом найближчих двох років, щоб оцінити досягнутий прогрес і виробити заходи на майбутнє.

Каспар ЕЙНЕМ – Міністр науки і транспорту (Австрія)

Герард ШМІТ – Генеральний директор Міністерства вищої освіти і досліджень французького співтовариства (Бельгія)

Ян АДІ – Генеральний директор департаменту освіти Міністерства фламандського

співтовариства (Бельгія)

Ганна Марія ТОТОМАНОВА – Заступник міністра освіти і науки (Болгарія)

Едуард ЗЕМАН – Міністр у справах освіти, молоді і спорту (Чеська Республіка)

Маргарет ВЕСТАГЕР – Міністр освіти (Данія)

Тонис ЛУКАС – Міністр освіти (Естонія)

Майя РАСК – Міністр освіти і науки (Фінляндія)

Клод АЛЛЕГРІ – Міністр національної освіти, досліджень і технології (Франція)

Вольф-Михаель КАТЕНХУЗЕН – Парламентський державний секретар

Федерального міністерства освіти і досліджень (Німеччина)

Утэ ЕРДСІЄК-РАВЕ – Міністр освіти, науки, досліджень і культури землі Шлезвиг-

Гольштейн (Постійно чинна конференція Міністрів культури німецьких земель)

Херасимос АРСЕНІС – Міністр у справах народної освіти і релігії (Греція)

Адам КІСС – Заступник Державного секретаря по вищій освіті і науці (Угорщина)

Гудридур СИГУРДАРДОТТИР – Генеральний секретар Міністерства освіти, науки і культури (Ісландія)

Пат ДОУЛІНГ – Керуючий співробітник Міністерства освіти і науки (Ірландія)

Ортенсіо ЗЕКЧІНО – Міністр університетів, наукових і технологічних досліджень

(Італія)

Тетяна КОКЕК – Державний Міністр вищої освіти і науки (Латвія)

Корнеліус ПЛАТЕЛІС – Міністр освіти і науки (Литва)

Ерна ХЕННІКОТ-ШОЕРГЕС – Міністр національної освіти і професійно-технічної підготовки (Люксембург)

Луїс ГАЛЕА – Міністр освіти (Мальта)

Люк ХЕРМАНС – Міністр освіти, культури і науки (Нідерланди)

Йон ЛІЛЛЕТУН – Міністр у справах освіти, досліджень і церкви (Норвегія)

Вілібальт ВІНКЛЕР – Помічник Державного секретаря по національній освіті (Польща)

Едуардо Маршал ГРІЛО – Міністр освіти (Португалія)

Андрій МАРГА – Міністр національної освіти (Румунія)

Мілан ФТАЦНІК – Міністр освіти (Словацька Республіка)

Павло ЗГАГА – Державний секретар у справах вищої освіти (Словенія)

Хуан ФЕРНАНДЕС ДІАС – Державний секретар у справах освіти,

університетів, досліджень і розвитку (Іспанія)

Агнета БЛАДХ – Державний секретар у справах освіти і науки (Швеція)

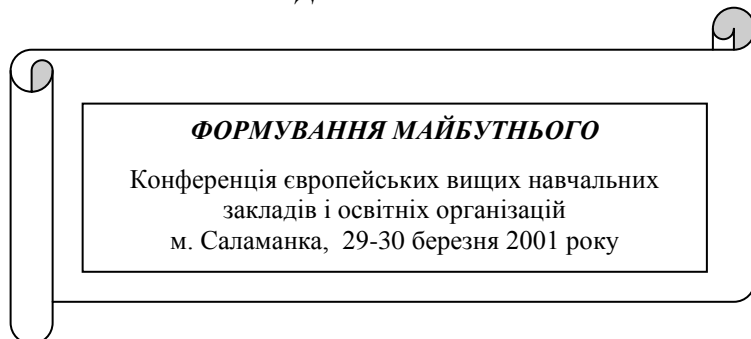
Чарльз КЛЕЙБЕР – Державний секретар у справах науки і досліджень

(Швейцарська Конфедерація)

Баронеса Тесса БЛЕКСТОУН – Державний міністр у справах освіти і

зайнятості (Великобританія)

Додаток 4

Понад 300 європейських вищих навчальних закладів та їх представницьких організацій зібралися у Саламанці з метою підготувати свої пропозиції до Празької зустрічі міністрів вищої освіти країн, які брали участь у Болонському процесі. Учасники домовилися про цілі, принципи та пріоритети.

Європейські вищі навчальні заклади знову підтверджують свою підтримку принципів Болонської декларації і свої зобов'язання зі створення до кінця десятиліття Зони європейської вищої освіти. Вони бачать у заснуванні в Саламанці Асоціації європейських університетів (EUA) як символічне, так і практичне значення для більш ефективного інформування урядів і суспільств і, тим самим, для підтримки формування свого майбутнього в Зоні європейської вищої освіти.

1. Принципи

Автономія з відповідальністю

Розвиток потребує, щоб у європейських університетів була можливість діяти відповідно до керівного принципу автономії у поєднанні з відповідальністю. Як автономні й відповідальні юридичні, освітні й соціальні об'єкти, вони підтверджують свою прихильність щодо принципів Magna Charta Universitatum 1988 року і, зокрема, академічної свободи. Тому університети повинні мати право формувати свою стратегію, вибирати свої пріоритети в навчанні й провадженні наукових досліджень, витратити свої ресурси, профілювати свої програми й встановлювати свої критерії для прийому професорів і студентів. Європейські вищі навчальні заклади готові до конкуренції вдома, у Європі й у світі, але для цього вони мають потребу в необхідній організаційній свободі, ясних і доброзичливих рамках регулювання й достатньому фінансуванні. За протилежного випадку вони не будуть мати можливості для співпраці й змагання. Плани завершення створення Зони європейської вищої освіти залишаться невиконаними або спричинять нерівноправність конкуренції, якщо в багатьох країнах не будуть здійснюватися безпосереднє регулювання, детальний адміністративний і фінансовий контроль стосовно вищої освіти.

Конкуренція, що підтримує якість вищої освіти, не відкидає

співробітництва і не може бути зведена до концепції комерції. Університети в деяких країнах Європи перебувають ще не в тому становищі, щоб конкурувати на рівних, перебуваючи, зокрема, віч-на-віч із небажаним впливом інтелекту в межах Європи.

Освіта як відповідальність перед суспільством

Зона європейської вищої освіти повинна будуватися на європейських традиціях відповідальності освіти перед суспільством; на широкому й відкритому доступі як до доступного, так і післяступеневого навчання; на освіті для розвитку особистості й навчанні протягом усього життя; на громадянстві як короткочасної, так і тривалої соціальної доцільності.

Вища освіта, яка ґрунтується на наукових дослідженнях

Оскільки наукові дослідження є рушійною силою вищої освіти, то й створення Зони європейської вищої освіти має відбуватися одночасно й паралельно зі створенням Зони європейських наукових досліджень.

Організація диверсифікації

Європейська вища освіта завжди була різноманітною у частині мов, національних систем, типів інститутів, орієнтації профілів підготовки та навчальних планів. У той же час її майбутнє залежить від спроможності організувати те цінне розмаїття так ефективно, щоб мати позитивні результати, а не труднощі, гнучкість, а не непрозорість. Вищі навчальні заклади хочуть користуватися конвергенцією, – зокрема, у загальних поняттях, загальнодоступних у цій предметній галузі поза кордонами – і мати справу з розмаїттю як з активом, а не як причиною для невизнання або винятку. Вони задіяні у створенні достатнього саморегулювання для гарантії мінімального рівня об'єднання так, щоб їхні зусилля до сумісності не були підірвані занадто великою дисперсією у визначенні й застосуванні кредитів, в основних категоріях ступенів і в критеріях якості.

II. Ключові питання: Якість як наріжний камінь формування. Формування довіри. Сумісність. Мобільність. Сумісні кваліфікації на доступному і післяступеновому рівнях. Привабливість.

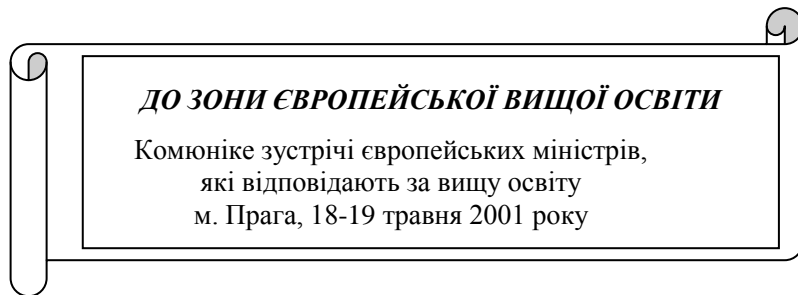
Європейські вищі навчальні заклади визнають, що їхні студенти потребують і вимагають кваліфікацій, які вони можуть ефективно використовувати для свого навчання й кар'єри у всій Європі. Інститути, їхні мережі й організації підтверджують свою роль і відповідальність у цьому плані й свідчать про свою готовність належним чином організувати себе в рамках автономії.

Вищі навчальні заклади звертаються до урядів із проханням полегшувати і заохочувати зміни, забезпечувати рамки для координації й керівництва зближенням із урахуванням національних і європейських особливостей. Вони підтверджують свою здатність і готовність ініціювати і підтримувати прогрес спільними зусиллями:

- здійснити переоцінку вищої освіти і наукових досліджень для всієї Європи;
- реорганізувати вищу освіту загалом і поновити програми зокрема;

- розвивати й базувати вищу освіту на основі наукових досліджень;
- виробити взаємоприйнятні механізми для оцінки, гарантії й підтвердження якості;
- послуговуватися загальними термінами європейського виміру і забезпечувати сумісність різних інститутів, програм, ступенів;
- сприяти мобільності студентів, персоналу й можливості працевлаштування випускників у Європі;
- підтримувати зусилля з модернізації університетів у країнах, де існують значні проблеми щодо входження в Зону європейської вищої освіти;
- провадити зміни, будучи відкритими, привабливими, конкурентноспроможними вдома, в Європі й у світі;
- дотримуватись позиції, що вища освіта має бути відповідальною перед суспільством.

Додаток 5

Через три роки після Сорбонської й два роки після підписання Болонської декларації європейські міністри, відповідальні за вищу освіту, і представники 32 країн, які підписали декларацію, зустрілися в Празі, щоб оцінити досягнуті успіхи і визначити напрямки і пріоритети дій на наступні роки.

Подальші дії після досягнення шести цілей Болонського процесу

Міністри заявили, що, з огляду на прийняття Болонської декларації, формування Зони європейської вищої освіти є умовою для розширення привабливості й конкурентноспроможності вищих навчальних закладів Європи. Вони підтримали тезу про те, що вища освіта повинна розглядатися як суспільне благо, що вона була, є і залишиться уважною до суспільних зобов'язань (правил і т.ін.), і що студенти – повноправні члени співтовариства вищої освіти. З цього погляду міністри прокоментували подальший процес у такий спосіб:

Прийняття системи легко зрозумілих і адекватних ступенів

Міністри рішуче закликали університети й інші вищі навчальні заклади

використовувати всі переваги існуючого національного законодавства і європейських інструментів, спрямованих на полегшення академічного і фахового визнання поділів курсів, ступенів і інших досягнень так, щоб громадяни могли ефективно використовувати свої кваліфікації, уміння і навички у всій Зоні європейської вищої освіти. Міністри закликали існуючі організації і мережі типу NARIC і ENIC сприяти на інституційному, національному і європейському рівнях простому, ефективному і справедливому визнанню, що адекватне викладеній розмаїтості кваліфікацій.

Прийняття системи, заснованої, по суті, на двох основних циклах

Міністри із задоволенням відзначили енергійне обговорення і розвиток структури ступенів, заснованої на двох основних циклах, що чітко формулюють вищу освіту для доступневого і післяступеневого навчання. Деякі країни вже прийняли цю структуру, а декілька інших розглядають її з великим зацікавленням. Важливо відзначити, що в багатьох країнах ступені бакалавра і магістра або два інші сумірні ступені можуть бути отримані як в університетах, так і в інших вищих навчальних закладах. Програми, що ведуть до ступеня, можуть і дійсно мають різноманітну орієнтацію й різноманітні конфігурації для пристосування до розмаїтості індивідуумів, до потреб навчального процесу і ринку праці, як це було визнано на семінарі в Гельсінкі зі ступенів бакалаврського рівня (лютий 2001 року).

Запровадження системи кредитів

Міністри підкреслили, що для більшої гнучкості в процесах навчання й одержання кваліфікацій необхідне встановлення загальних наріжних каменів кваліфікацій, підтриманих кредитною системою типу ECTS або іншою ECTS – сумірною системою, що забезпечує як диференційно-розрізнявальну, так і накопичувальну функції. Разом із взаємно визнаними системами забезпечення якості такі домовленості полегшать доступ студентів до європейського ринку праці й розширять сумісність із світом праці, привабливість і конкурентоспроможність європейської вищої освіти. Повсюдне використання такої системи кредитів і Додатка до диплома будуть сприяти прогресу в цьому напрямку.

Сприяння мобільності

Міністри знову погодилися, що поліпшення мобільності студентів, викладачів, дослідників і апарату управління, як це зазначено в Болонській декларації, має максимальну важливість. Тому вони підтвердили своє зобов'язання докласти зусиль для усунення перешкод вільному пересуванню студентів, викладачів, дослідників і апарату управління і підкреслили важливість соціальних питань мобільності. Вони взяли до уваги можливість для мобільності, що запропоновані відповідно до програм Європейського співтовариства, і прогрес, що досягнутий у цій галузі, наприклад, запуском Плану дій з мобільності, яка підтримана Радою Європи в Найсе 2000 року.

Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості

Міністри визнали життєво важливу роль, яку відіграють системи якості в забезпеченні стандартів високої якості й у полегшенні порівнюваності

кваліфікацій по всій Європі. Вони також схвалили більш тісне співробітництво між мережами із забезпечення якості і з визнання. Було підкреслено потребу близького європейського співробітництва і взаємної довіри в прийнятті національних систем забезпечення якості. Відтак було закликано університети й інші вищі навчальні заклади поширювати приклади кращої практики і розробляти сценарії для взаємного прийняття механізмів акредитації/сертифікації та оцінки. Міністри спонукали університети й інші вищі навчальні заклади, національні агентства і Європейську мережу забезпечення якості у вищій освіті (ENQA) співпрацювати в кооперації з відповідними організаціями країн, що не є членами ENQA, у встановленні загальних норм прийняття рекомендацій і поширення кращої практики.

Сприяння європейському підходу до вищої освіти

Щоб далі посилювати важливі європейські виміри вищої освіти і можливості працевлаштування випускників, міністри закликали сектор вищої освіти збільшувати розвиток модулів орієнтацією або організацією на всіх рівнях курсів і програм із „європейським” змістом. Особливо це стосується модулів, курсів і програм, запропонованих інститутами різних країн, що співпрацюють, і є провідними до спільного визнання ступенів.

Крім того, міністри акцентували увагу на таких позиціях:

Навчання протягом усього життя.

Навчання протягом усього життя є істотним елементом Зони європейської вищої освіти. У майбутній Європі, що будеться, як суспільство, так і економіка засновані на знаннях, тому стратегія навчання протягом усього життя повинна стати віч-на-віч із проблемами конкурентоспроможності та використання нових технологій, поліпшення соціальної єдності, рівних можливостей і якості життя.

Вищі навчальні заклади і студенти

Міністри привітали і підкреслили необхідність залучення університетів, інших вищих навчальних закладів і студентів як компетентних, активних і конструктивних партнерів у заснуванні та формуванні Зони європейської вищої освіти. Інститути продемонстрували важливість, яку вони надають створенню спільної й ефективної, але усе ж різноманітної й такої, що пристосовується, Зони європейської вищої освіти. Відзначалось, що якість – основна умова для довіри, доречності, мобільності, сумісності та привабливості Зони європейської вищої освіти. Міністри оцінили внесок вищих навчальних закладів у розвиток програм навчання, що об'єднують академічну якість із сумісністю до довгострокової можливості працевлаштування, і закликали продовжити їхню активну діяльність у цьому напрямку.

Було наголошено і на тому, що студенти мають брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших вищих навчальних закладах. Міністри також знову підтвердили відзначену тими, хто навчається, необхідність брати до уваги в Болонському процесі також і соціальні питання.

Сприяння забезпеченню привабливості Зони європейської вищої

освіти

Міністри погодилися з важливістю розширення привабливості європейської вищої освіти для тих, хто навчається із Європи й інших частин світу. Розуміння і сумірність європейських ступенів вищої освіти в усьому світі повинні бути розширені розвитком загальних рамок кваліфікацій, а також узгодженим забезпеченням якості й механізмами акредитації/сертифікації і збільшенням інформаційних зусиль. Міністри акцентували увагу та тому, що якість вищої освіти і наукових досліджень є і повинна бути важливим визначальним чинником міжнародної привабливості й конкурентоспроможності Європи. Міністри погодилися, що потрібно підвищити увагу до переваг Зони європейської вищої освіти радше, аніж до інститутів і програм різноманітної конфігурації. Вони закликали до розширення співробітництва між європейськими країнами в частині, що стосується можливого значення і перспектив транснаціональної освіти.

Енергійне продовження.

Міністри зобов'язалися продовжити співробітництво, що засноване на цілях, викладених у Болонській декларації, і побудоване на спільному та відмінному в культурах, мовах і національних системах, що залучає всі можливості міжурядового співробітництва і діалогу, котрий продовжується, із європейськими університетами, іншими вищими навчальними закладами, студентськими організаціями, а також програмами Співтовариства.

Після заяв міністрів, які презентують країни, для яких відкриті програми Європейського співтовариства Сократес, Леонардо да Вінчі або підпрограми Темпуса, міністри привітали нових членів, що приєдналися до Болонського процесу. Вони прийняли заяви від Кіпру, Туреччини і Хорватії.

Додаток 6

СТВОРЕННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Комюніке Конференції міністрів, відповідальних за
вищу освіту
м. Берлін, 19-20 вересня 2003 року

Міністри дійшли згоди з приводу загальних завдань для створення узгодженого єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 року. Під час попередньої конференції, котра відбулась у Празі 19 травня 2001 р., кількість завдань було збільшено, і було підтверджене зобов'язання створити загальноєвропейський простір вищої освіти до 2010 р. Розглянуто досягнуті результати і визначено пріоритети і нові завдання на майбутнє з метою прискорення процесу встановлення загальноєвропейського простору

вищої освіти. Були прийняті такі положення, принципи і пріоритети:

Міністри приймають до уваги звіт про стан робіт, доручений Комісії з розвитку Болонського процесу між Прагою і Берліном. Також приймається до уваги звіт Trends-III, підготовлений Європейською Асоціацією Університетів (EUA), а також результати семінарів, організованих як частина робочої програми між Прагою і Берліном декількома країнами-учасницями й установами вищої освіти, організаціями і студентами. Міністри стежать за подальшими національними звітами, що є свідченням значного прогресу в галузі застосування принципів Болонського процесу. Нарешті, міністри беруть до уваги зауваження Європейської Комісії і Ради Європи і визнають їхню підтримку в процесі реалізації Процесу.

Міністри поділяють думку про те, що зусилля будуть спрямовані на забезпечення більш тісних зв'язків між вищою освітою і дослідницькими системами в кожній із країн-учасниць. Загальноєвропейський простір вищої освіти на цьому початковому етапі матиме велику користь від спільної діяльності з європейським дослідницьким простором, зміцнюючи в такий спосіб фундамент для Європи Знань. Метою, безперечно, є збереження європейського культурного багатства і мовної різноманітності, що ґрунтуються на культурній спадщині різних традицій і стимулюванні інноваційного потенціалу та соціального й економічного розвитку за допомогою розширеного співробітництва між європейськими вузами.

Міністри визнають фундаментальну роль вузів і студентських організацій у розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти. Також береться до уваги повідомлення від Європейської Асоціації Університетів (EAU), що є результатом Грецької Конвенції вищих навчальних закладів, виступи Європейської Асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE) і повідомлення ESIB – Національних спілок студентів Європи.

Міністри вітають зацікавленість інших регіонів світу в розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти, а також вітають, зокрема, присутність представників європейських країн, які ще вступили в Болонський процес, а також представників робочої групи Загального простору вищої освіти Європейського Союзу, Латинської Америки і Карибського регіону (EULAC) як гостей конференції.

Прогрес

Міністри вітають різні ініціативи, що починаються після Празького Самміту з вищої освіти, спрямовані на збільшення сумісності й сумірності освіти, на створення більш прозорих структур вищої освіти і поліпшення якості вищої освіти в Європі на рівні вузів і на національному рівні. Міністри, з цією метою, цінують співробітництво і зобов'язання всіх партнерів – вищих навчальних закладів, студентів та інших зацікавлених осіб.

Міністри підкреслюють важливість усіх елементів Болонського процесу для створення загальноєвропейського простору вищої освіти і наголошують на необхідності активізувати зусилля на рівні вузів, національному і загальноєвропейському рівнях. Однак, щоб стимулювати подальший розвиток

процесу, міністри зобов'язуються дотримуватися проміжних пріоритетів у площині наступних двох років, активізуючи зусилля для розвитку ефективних систем забезпечення якості, просування ефективного використання системи, заснованої на двох циклах, і удосконалення системи визнання ступенів і періодів навчання.

Забезпечення якості

Як показує практика, якість вищої освіти лежить в основі розвитку загальноєвропейського простору вищої освіти. Міністри зобов'язуються підтримувати подальший розвиток системи забезпечення якості на рівні вузів, на національному і загальноєвропейському рівнях. Вони також підкреслюють необхідність розвитку загальних критеріїв і методологій із забезпечення якості.

Міністри також підкреслюють, що, відповідно до принципу інституційної автономії, основна відповідальність за забезпечення якості лежить на кожному з вузів, що є основою для реальної підзвітності академічної системи в рамках національної системи якості.

Отже, міністри дійшли згоди, що до 2005 р. національні системи із забезпечення якості повинні в собі містити:

- Визначення обов'язків органів і установ, які беруть участь.
- Оцінювання програм і вузів, яке охоплює внутрішню і зовнішню оцінку, з урахуванням участі студентів і публікації результатів.
- Система акредитації, атестації і сумірних процедур.
- Міжнародне партнерство, співробітництво і створення мережі.

На європейському рівні міністри закликають ENQA з допомогою впливу на членів цієї організації, у співробітництві з EUA, EURASHE і ESIB створити набір погоджених стандартів, процедур і керівних принципів забезпечення якості. Дослідити способи забезпечення адекватної погодженої системи перевірки якості і/або акредитації агентств і організацій, а також дати звіт із цих питань міністрам через комісії в 2005 р. Належним чином буде врахований і досвід інших асоціацій і організацій у забезпеченні якості.

Структура ступенів: прийняття системи, яка складається з двох основних ступенів

Міністри із задоволенням відзначають, що після прийняття зобов'язання про двоступеневу систему в Болонській Декларації всебічна реструктуризація системи європейської вищої освіти активно просувається вперед. Усі міністри зобов'язуються почати реалізацію двоступеневої системи до 2005 р.

Міністри наголошують на важливості консолідації досягнутих результатів і поліпшення розуміння і прийняття нових кваліфікацій за допомогою поглиблення діалогу й у рамках вузів, і між вузами та працедавцями.

Міністри підтримують ініціативу країн-учасниць у розробці структури погоджених і адекватних / зіставних кваліфікацій для системи вищої освіти, яка б прагнула дати визначення кваліфікаціям, з огляду на показники об'єму роботи, рівня, результати навчального процесу, компетенції і профіль. Вони

також беруть на себе відповідальність за розробку узагальненої структури кваліфікацій для загальноєвропейського простору вищої освіти.

У цих рамках ступені повинні мати різні чітко визначені результати. Ступені першого і другого рівнів повинні мати різні спрямованості й профілі, щоб забезпечувати різноманітні індивідуальні, академічні нестатки і потреби трудового ринку. Ступені першого рівня повинні давати доступ, відповідно до Лісабонської Конвенції про Визнання, щодо програм другого рівня. Ступені другого рівня повинні надавати можливість подальших досліджень для одержання докторського ступеня.

Міністри запрошують Комісію розглянути питання, яким чином і чи може більш коротка вища освіта бути зв'язана з першим ступенем структури кваліфікацій, створеної для загальноєвропейського простору вищої освіти.

Міністри наголошують на своєму зобов'язанні зробити вищу освіту доступною для всіх, використовуючи всі можливості й відповідні засоби:

- Збільшення мобільності.
- Запровадження системи кредитів.
- Визнання ступенів: прийняття системи чітких і сумірних ступенів.
- Вищі навчальні заклади й студенти.
- Підтримка європейської складової у сфері вищої освіти.
- Підтримка привабливості загальноєвропейського простору вищої освіти.
- Навчання протягом усього життя.

Додаткові дії

Загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) і загальноєвропейський простір дослідження (ERA) – два основних принципи суспільства, заснованого на знаннях

Усвідомлюючи необхідність створення більш тісних зв'язків між EHEA і ERA у Європі знань, а також важливість дослідження як складової частини вищої освіти на території Європи, міністри вважають за необхідне додати докторський рівень як третій щабель Болонського процесу, що доповнює два основних щаблі вищої освіти. Вони також підкреслюють важливість дослідження, дослідницького навчання і підтримки міждисциплінарності в досягненні й поліпшенні потрібного рівня якості вищої освіти й у збільшенні конкурентноздатності вищої європейської освіти загалом. Міністри закликають до збільшення мобільності на докторському і постдокторському рівнях, а також спонукають зацікавлені навчальні установи збільшувати їхнє співробітництво в рамках навчання на одержання докторського ступеня і підготовки молодих дослідників.

Міністри починають робити усі необхідні кроки для того, щоб зробити вищі навчальні заклади Європи більш привабливим і ефективним партнером. Тому міністри звернулися до вузів із проханням про збільшення ролі та вагомості досліджень задля технологічної, соціальної й культурної еволюції і потреб суспільства.

Міністри розуміють, що на шляху досягнення цих цілей є перешкоди, які

вузи не в змозі подолати поодиночі. Необхідна вагома підтримка, у тому числі фінансова, а також відповідні рішення від національних урядів і європейських організацій.

Відтак, міністри заявляють про необхідність підтримати мережі, утворені на докторському рівні, з їх подальшим удосконаленням задля становлення однієї із визначальних ознак загальноєвропейського простору вищої освіти.

Огляд результатів

Заплановані до 2010 р. дії спонукають до вживання заходів з метою аналізу результатів, досягнутих у рамках Болонського процесу. Як наслідок попереднього розгляду буде подана інформація про реальні досягнення Процесу і можливість внесення деяких виправлень.

На період до 2005 р. – до майбутньої зустрічі міністрів – Комісії було доручено дослідити розвиток Болонського процесу і підготувати детальні звіти з його прогресу і досягнення проміжних пріоритетів, установлених на наступні два роки:

- забезпечення якості;
- двоступенева система;
- визнання ступенів і періодів навчання.

Окрім того, країни-учасники будуть готові надати доступ до інформації, необхідної для дослідження в галузі вищої освіти щодо цілей Болонського процесу. Доступ до банків даних з дослідження, що провадиться, і його результатів повинен бути спрощеним.

Наступні доповнення

Нові члени

Міністри вважають за необхідне адаптувати пункт Празького комюніке щодо заяв про членство в такий спосіб:

Країни-учасники Європейської культурної конвенції будуть визнані членом загальноєвропейського простору вищої освіти в тому випадку, якщо вони водночас заявлять про свою готовність переслідувати і досягати мети, поставленої в рамках Болонського процесу, у своїх системах вищої освіти. Заява має містити інформацію про способи досягнення принципів і мети декларації.

Міністри погоджуються прийняти заяви про членство таких країн: Албанії, Андорри, Боснії і Герцоговини, Ватикана, Росії, Сербії, Чорногорії та Македонії – і привітали держави як нових членів, таким чином, розповсюджуючи дію процесу на 40 європейських країн.

Міністри визнають, що участь у Болонському процесі вимагає істотних змін і реформ у всіх країнах, що підписалися. Вони вирішують надати підтримку всім новим учасникам у здійсненні цих реформ за допомогою організації взаємних обговорень і допомоги, як передбачено Болонським процесом.

Робоча програма 2003-2005

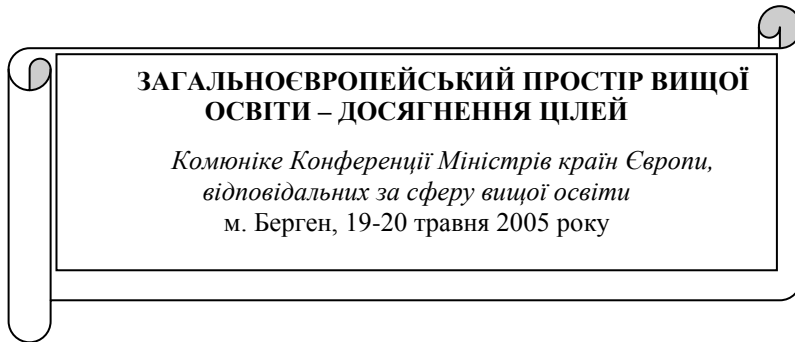
Міністри просять Комісію координувати дії для досягнення успіху Болонського процесу з питань, окреслених тематично та поетапно,

позначених у цьому комюніке, і поінформувати про результати на наступній зустрічі міністрів у 2005 році.

Наступна конференція

Міністри приймають рішення провести наступну конференцію в травні 2005 р. у м. Берген (Норвегія).

Додаток 7

Ми, міністри, відповідальні за сферу вищої освіти у країнах-учасниках Болонського процесу, провели зустріч для проміжного аналізу результатів роботи та для визначення цілей і пріоритетів діяльності до 2010 р. На цій Конференції ми схвалили приєднання до Болонського процесу нових країн-учасниць: Вірменії, Азербайджану, Грузії, Молдови та України. Ми всі поділяємо принципи і цілі Болонського процесу, а також зобов'язання за ним, що їх визначено у Болонській Декларації та наступних комюніке Конференцій на рівні міністрів у Празі та Берліні. Ми підтверджуємо взяті нами зобов'язання координувати впроваджувану політику впродовж реалізації Болонського процесу задля досягнення кінцевої мети – створення Загальноєвропейського простору вищої освіти до 2010 р. Ми також беремо зобов'язання допомогти новим країнам-учасникам забезпечити виконання цілей Болонського процесу.

1. Партнерство

Ми наголошуємо на тому, що ключове місце у Болонському процесі відводиться вищим навчальним закладам, їх співробітникам та студентам. Їхня роль у реалізації Болонського процесу наразі стає ще більш важливою і, оскільки необхідні законодавчі перетворення вже переважно завершені, ми закликаємо активізувати роботу щодо створення Загальноєвропейського простору вищої освіти. Ми вітаємо зусилля, пов'язані з реалізацією Болонського процесу, яких вочевидь докладають вищі навчальні заклади у всій Європі. До того ж ми розуміємо, що потрібен час для оптимізації впливу

структурних змін на навчальні плани та, відповідно, для забезпечення надання та отримання знань на інноваційній основі, чого і потребує Європа.

Ми вітаємо підтримку ділових кіл та соціальних партнерів, а також висловлюємо готовність до поглиблення співпраці задля досягнення цілей Болонського процесу. Ми також вітаємо внесок, що його роблять такі учасники процесу, як міжнародні інституції та організації.

II. Аналіз здобутків

Ми констатуємо суттєвий прогрес, якого було досягнуто в реалізації цілей, визначених нами у Загальному звіті Групи супроводу за 2003-2005 рр., у Четвертій доповіді щодо тенденцій Європейської асоціації університетів (EUA) та у доповіді Об'єднання національних студентських спілок.

На зустрічі у Берліні Групі супроводу було доручено здійснювати проміжний аналіз результатів роботи у період між Конференціями на рівні міністрів за трьома пріоритетними напрямками: система ступенів, забезпечення якості та терміни навчання. Базуючись на звіті з аналізу результатів роботи у період між Конференціями на рівні міністрів, ми констатуємо суттєвий прогрес, якого було досягнуто за всіма цими пріоритетними напрямками. До того ж, важливим буде забезпечення узгодженості процесу реалізації цілей в усіх країнах-учасниках. Отже, ми вважаємо, що для розбудови кадрового та інституційного потенціалу як на рівні держави, так і на рівні окремих вищих освітніх закладів необхідним є більш широкий обмін досвідом.

Система ступенів

Ми раді відзначити широкомасштабність впровадження дворівневої системи ступенів, при тому що у більшості країн нею вже охоплено більш ніж половину студентів. Водночас, усе ще мають місце певні перешкоди доступу до наступних циклів навчання. Більше того, для покращення ситуації із працевлаштуванням випускників із кваліфікацією бакалавра, зокрема й на відповідних посадах в органах державної влади, необхідною є більш активна співпраця між державою, вищими навчальними закладами та соціальними партнерами.

Ми затверджуємо наднаціональну систему кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, що охоплює три цикли (включаючи, в рамках національних особливостей, можливість прискореного здобуття вищої освіти, пов'язаної із першим циклом), єдині ідентифікатори за кожним циклом, які базуються на знаннях та вміннях, отримуваних у результаті навчання, а також шкали кредитів у першому та другому циклі. Ми беремо на себе зобов'язання розробити до 2010 р. національні системи кваліфікацій, сумісні з наднаціональною системою кваліфікацій у Загальноєвропейському просторі вищої освіти, розпочавши роботу над цим питанням до 2007 р. Ми зобов'язуємо Групу супроводу доповідати про результати впровадження і подальшої розбудови наднаціональної системи кваліфікацій.

Ми наголошуємо на важливості розбудови такої наднаціональної системи кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти, яка б доповнювала запропоновану систему кваліфікацій для навчання впродовж усього життя, що охоплює загальну та професійну освіту, як це наразі робиться у Європейському Союзі і в країнах-учасниках. Ми звертаємося до Європейської Комісії із проханням надавати всебічні консультації усім учасникам Болонського процесу на різних етапах їхньої роботи.

Забезпечення якості

Практично усі країни вжили заходів для запровадження системи забезпечення якості, що базується на критеріях, визначених у Берлінському комюніке, і передбачає широку співпрацю, включаючи мережеве співробітництво. Проте все ще нагальним є досягнення більшого прогресу, зокрема в тому, що стосується участі студентів та міжнародної співпраці. Більше того, ми закликаємо вищі освітні заклади до подальшого підвищення якості їхньої діяльності шляхом систематичного впровадження внутрішніх механізмів її забезпечення за прямого взаємозв'язку із зовнішньою системою забезпечення якості.

Ми приймаємо стандарти та керівні принципи забезпечення якості у Загальноєвропейському просторі вищої освіти в редакції, запропонованій Європейською мережею забезпечення якості (ENQA). Ми беремо на себе зобов'язання впровадити запропоновану модель експертного оцінювання органів із забезпечення якості на національному рівні, одночасно звертаючи увагу на загальноприйняті напрями і критерії. Ми схвалюємо принцип Загальноєвропейського реєстру агентств із забезпечення якості на основі аналізу, проведеного в національних межах. Ми закликаємо Європейську мережу забезпечення якості (ENQA) спільно з Європейською асоціацією університетів (EUA), Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (EURASHE) і Об'єднанням національних студентських спілок (ESIB) розробити практичні кроки з подальшого впровадження зазначених заходів та подати через Групу супроводу звіт за результатами цієї роботи. Ми наголошуємо на важливості співпраці між визнаними в національних межах органами з метою покращення взаємного визнання акредитації та рішень у сфері забезпечення якості.

Визнання ступенів та термінів навчання

Ми констатуємо, що на сьогодні 36 із 45 країн-учасників ратифікували Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій. Ми закликаємо країни, які ще не приєдналися до цієї конвенції, невідкладно ратифікувати її. Ми беремо на себе зобов'язання забезпечити повномасштабне впровадження визначених у Конвенції принципів та належним чином інкорпорувати їх у національні законодавства. Ми звертаємося до всіх країн-учасників, закликаючи вирішити проблеми, визначені мережами NARIC/ENIC. Ми розробимо національні плани дій для полегшення процесу визнання кваліфікацій, наданих у зарубіжних країнах. Ці плани стануть частиною національних звітів усіх країн-учасників, що будуть готуватися до наступної Конференції на рівні

міністрів. Ми підтримуємо додаткові документи до Лісабонської конвенції про визнання кваліфікацій і закликаємо національні органи державної влади та інші зацікавлені сторони до визнання у Загальноєвропейському просторі вищої освіти спільних ступенів, що надаються у двох або більше країнах.

Ми вбачаємо у розвитку національних та загальноєвропейської систем кваліфікацій можливість подальшого впровадження навчання протягом усього життя у систему вищої освіти. Ми будемо співпрацювати із вищими навчальними закладами та іншими зацікавленими сторонами для покращення ситуації із визнанням раніше здобутої освіти, включаючи, по можливості, визнання неформального навчання, що забезпечує доступ до програм вищої освіти або є їх складовою.

III. Майбутні виклики та пріоритети

Вища освіта та дослідницька діяльність

Ми підкреслюємо важливість вищої освіти у подальшому розвитку дослідницьких робіт та значущість дослідницької діяльності як фундаменту вищої освіти для забезпечення економічного і культурного розвитку наших держав та соціальної єдності. Ми відзначаємо, що впровадження структурних змін та покращення якості навчання повинно доповнюватися посиленням дослідницької та інноваційної діяльності. Відповідно, ми наголошуємо на важливості дослідницької діяльності та навчання у цій сфері в підтримці та підвищенні якісного рівня Загальноєвропейського простору вищої освіти та посиленні його конкурентноздатності й привабливості. Ми свідомі того, що задля досягнення показників кращих результатів необхідно покращити зв'язок у взаємодії між сферою вищої освіти та різноманітною дослідницькою діяльністю у всіх країнах-учасниках, а також між Загальноєвропейським простором вищої освіти та Загальноєвропейським простором досліджень (ERA).

Для того щоб виконати ці завдання, кваліфікації рівня доктора наук повинні бути повністю узгоджені із наднаціональною системою кваліфікацій Загальноєвропейського простору вищої освіти на основі підходу, що базується на результатах. Ключовою складовою докторантури є поглиблення знань шляхом проведення оригінальних авторських досліджень. Беручи до уваги необхідність структурованих докторських програм та потребу в прозорому нагляді та оцінюванні, ми констатуємо, що звичайне робоче навантаження за третім циклом навчання у більшості країн складає 3-4 роки роботи. Ми закликаємо університети забезпечити в рамках відповідних докторських програм міждисциплінарне навчання та розвиток замінюваних вмінь та навичок, які б максимально відповідали потребам ринку праці. Ми повинні забезпечити загальне зростання кількості докторантів, що обирають професійний шлях дослідника в рамках Загальноєвропейського простору вищої освіти. Ми розглядаємо учасників програм третього циклу одночасно як студентів та початківців-дослідників. Ми вважаємо учасниками третього циклу програм і студентів, і молодих науковців. Ми доручаємо Групі супроводу Болонського процесу за участю Європейської Асоціації

Університетів та інших зацікавлених партнерів підготувати і представити Конференції міністрів у 2007 році доповідь, у межах своєї компетенції, щодо подальшого розвитку основних принципів докторських програм, при цьому надмірна формалізація докторських програм має бути виключена.

Соціальна складова

Соціальна складова Болонського процесу є невід'ємною частиною Загальноєвропейського простору вищої освіти і необхідною умовою його конкурентноздатності та привабливості. Отже, ми підтверджуємо взяті на себе зобов'язання щодо забезпечення доступності якісної вищої освіти для всіх бажаючих та наголошуємо на потребі створити для студентів умови, які уможливають закінчення ними навчання без жодних перешкод, пов'язаних із матеріальним чи соціальним становищем. Соціальна складова включає прийняті урядами заходи щодо допомоги у фінансовому та економічному аспектах студентам, особливо для соціально незахищених, щодо керівництва і проведення консультацій з огляду на розширення доступу.

Мобільність

Ми розуміємо, що забезпечення мобільності студентів та працівників вищих навчальних закладів між країнами-учасниками залишається одним із ключових завдань Болонського процесу. Свідомі того, що на цьому шляху ще треба подолати чимало перешкод, ми підтверджуємо взяті зобов'язання сприяти, в тому числі й спільними зусиллями, якщо це доцільно, доступності та зручності грантів та позик з тим, щоб забезпечити справжню мобільність у рамках Загальноєвропейського простору вищої освіти. Ми маємо активізувати наші зусилля для того, щоб усунути перешкоди мобільності через полегшення видачі віз і дозволів на роботу та заохочення до участі в програмах мобільності. Ми закликаємо вищі навчальні заклади та студентів максимально використовувати програми мобільності, сприяючи повному визнанню термінів навчання за такими програмами за кордоном.

Привабливість Загальноєвропейського простору вищої освіти та співпраця з іншими регіонами світу

Загальноєвропейський простір вищої освіти повинен бути відкритим та привабливим для інших регіонів світу. Наші зусилля щодо досягнення освіти для всіх мають базуватися на принципах сталого розвитку та узгоджуватися з діяльністю світової громадськості з розробки керівних принципів надання транскордонної вищої освіти на належному якісному рівні. Ми вкотре наголошуємо, що у міжнародній співпраці вищих навчальних закладів мають домінувати університетські цінності.

Ми вбачаємо у Загальноєвропейському просторі вищої освіти партнера систем вищих навчальних закладів інших регіонів світу, що стимулює збалансований обмін студентами і працівниками, а також співпрацю між вищими навчальними закладами. Ми підкреслюємо важливість розуміння та поваги до різних культур. Ми працюємо над покращенням сприйняття Болонського процесу в інших частинах світу шляхом передачі країнам сусідніх регіонів набутого досвіду з реформування. Ми наголошуємо на

необхідності діалогу з питань, у розгляді яких є обопільна зацікавленість. Ми вбачаємо необхідність встановлення регіонів-партнерів та інтенсифікації обміну ідеями і досвідом із цими регіонами. Ми просимо Групу підтримки Болонського процесу розробити і погодити стратегію для внутрішньої складової.

IV. Аналіз здобутків у період до 2007 р.

Ми зобов'язуємо Групу супроводу і надалі поглиблювати поточний аналіз результатів роботи та вчасно подати відповідний звіт до наступної Конференції на рівні міністрів. Ми очікуємо, що здійснюваний аналіз базуватиметься на відповідній методології та охоплюватиме систему ступенів, забезпечення якості та визнання наукових ступенів і термінів навчання, адже до 2007 р. ми вже здебільшого закінчимо реалізацію цих трьох проміжних пріоритетів.

Зокрема, ми очікуємо поступу в таких сферах:

- впровадження стандартів і директив щодо забезпечення якості, запропонованих у доповіді Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти;
- впровадження національних систем кваліфікацій;
- надання та визнання спільних наукових ступенів, у тому числі ступеня „доктор наук”;
- уможливлення гнучкого шляху здобуття вищої освіти, включаючи процедури визнання раніше здобутої освіти.

Ми також зобов'язуємо Групу супроводу надати порівнювані дані щодо мобільності працівників і студентів та щодо соціального і матеріального становища останніх у країнах-учасниках, які використовуватимуться як основа для подальшого аналізу і своєчасного звітування на наступній Конференції Міністрів. Подальший аналіз здобутків повинен враховувати вищезазначену соціальну складову.

V. Підготовка до 2010 р.

Базуючись на здобутках Болонського процесу, ми прагнемо розбудувати Загальноєвропейський простір вищої освіти на основі принципів якості та прозорості. Прагнучи побудувати суспільство, що базується на знаннях, ми повинні плекати нашу багату спадщину та культурну розмаїтість. Ми беремо на себе зобов'язання дотримуватися принципу відповідальності держави за сферу вищої освіти у сучасному багатогранному суспільстві. Оскільки у сфері вищої освіти переплелися дослідницька діяльність, освіта та інновації, вона також є ключем до конкурентноздатності Європи. Чимдалі більше наближуємось до 2010 р., ми беремо на себе зобов'язання забезпечити автономність вищих навчальних закладів, яка є необхідною для здійснення затверджених реформ, а також визнаємо необхідність стабільного фінансування таких закладів.

Загальноєвропейський простір вищої освіти базується на трьох циклах навчання, при цьому кожен рівень сприяє підготовці до успішного працевлаштування, подальшого отримання знань, умінь та навичок й

утвердження активної громадянської позиції тих, хто навчається. Наднаціональна система кваліфікацій, узгоджений пакет європейських стандартів та керівних принципів забезпечення та визнання ступенів і термінів навчання також є ключовими елементами структури Загальноєвропейського простору вищої освіти.

Ми підтримуємо створену в Берліні структуру супроводу, що передбачає участь у ній Структури пан-європейської міжнародної освіти (ІЕ), Європейської мережі забезпечення якості вищої освіти (ENQA) та Союзу конфедерацій промисловців і роботодавців Європи (UNICE) як нових консультативних членів Групи супроводу.

Оскільки Болонський процес веде до створення Загальноєвропейського простору вищої освіти, ми маємо розглянути заходи, що їх необхідно вжити для забезпечення безперервності розвитку після 2010 р., і ми зобов'язуємо Групу супроводу вивчити ці питання.

Ми проведемо наступну Конференцію на рівні міністрів у 2007 р. у Лондоні.

45 країн-учасників Болонського процесу, що одночасно є членами Групи супроводу: Австрія, Азербайджан, Албанія, Андорра, Вірменія, Бельгія (Фламандська та Французька спільноти), Боснія і Герцеговина, Болгарія, Ватикан, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ісландія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, "колишня Югославська Республіка Македонія", Латвія, Литва, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Молдова, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словацька Республіка, Словенія, Сполучене Королівство, Туреччина, Україна, Угорщина, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка, Швейцарія та Швеція. До того ж, у Групі супроводу має право голосу Європейська комісія.

Рада Європи, Об'єднання національних студентських спілок (ESIB), Структура пан-європейської міжнародної освіти (ІЕ), Європейська мережа забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейська асоціація університетів (EUA), Європейська Асоціація вищих навчальних заходів (EURASHE), Європейський центр вищої освіти (ENESCO-CEPES) та Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи (UNICE) є консультативними членами Групи супроводу.

**НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ: ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Комюніке Конференції Міністрів європейських країн,
відповідальних за сферу вищої освіти
м. Лондон, 16-19 травня 2007 року

1. Вступ

1.1. Ми, міністри, які відповідають за вищу освіту в країнах-учасниках, зустрілися в Лондоні з метою обговорення досягнутого прогресу, з часу нашої останньої зустрічі в Бергені у 2005 році.

1.2. Ми вітаємо Республіку Чорногорію з нагоди її приєднання до Болонського процесу на основі дотримання загальних критеріїв членства країн.

1.3. Досягнення останніх двох років значно наблизили нас до реалізації ідеї Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Спираючись на багату та різноманітну європейську культурну спадщину, ми створюємо ЄПВО, що базується на інституційній автономії, академічній свободі, рівних можливостях та демократичних принципах, які сприятимуть мобільності, підвищуватимуть можливості працевлаштування, а також привабливість та конкурентоспроможність Європи. Коли ми дивимось в майбутнє, ми розуміємо, що в світі, який постійно змінюється, зростатиме потреба в адаптації наших систем вищої освіти, підтримці конкурентоспроможності ЄПВО, а також можливості ЄПВО належним чином відповідати на виклики глобалізації. Ми розуміємо, що у найближчій перспективі запровадження Болонських реформ – це нелегке завдання, і вдячні всім учасникам за підтримку і виконання своїх зобов'язань. Ми вдячні за внесок робочих груп та семінарів, які сприяють просуванню Болонських реформ. Ми погоджуємося працювати надалі разом як партнери, допомагаючи один одному в досягненні спільної мети й обмінюючись корисним досвідом.

1.4. Ми знову підтверджуємо наші зобов'язання підвищувати порівнянність і відповідність систем вищої освіти, одночасно поважаючи їхню різноманітність. Ми усвідомлюємо важливість впливу вищих навчальних закладів на розвиток наших суспільств, що ґрунтуються на традиціях, які є ключовими для навчання, дослідження, творчості й передачі знань, а також для визначення і передачі цінностей, які є основоположними для нашого суспільства. Наша мета – забезпечити продовження виконання вищими навчальними закладами своїх цілей у повному обсязі. Ці цілі включають підготовку студентів до життя в якості активних громадян демократичного суспільства, підготовку студентів для побудови їх майбутньої кар'єри, а також забезпечення можливостей для особистісного розвитку;

побудову і вдосконалення широкої та сучасної бази знань, стимулювання дослідницької діяльності й використання інновацій.

1.5. Саме тому ми підкреслюємо важливість існування потужних різноманітних, самостійних, відповідальних закладів із належним фінансуванням. Принципи недопущення дискримінації і рівного доступу мають визнаватися та поширюватися в усьому ЄПВО. Ми обіцяємо дотримуватися цих принципів і виключати будь-які прояви дискримінації відносно студентів, викладачів чи адміністрації.

2. Досягнення ЄПВО

2.1. Наш аналітичний звіт разом із звітом Асоціації європейських університетів (EUA) “Тенденції V” (Trends V), оглядом “Болонья очима студентів”, звітом Евридики “Погляд на структуру вищої освіти в Європі” свідчать про чималий прогрес за останні два роки. Ми усвідомлюємо те, що значні успіхи цього процесу стануть важливим кроком до створення вищої освіти, орієнтованої на студента, а не на викладача, і в подальшому будемо підтримувати цю важливу тенденцію.

Мобільність

2.2. Мобільність викладацького складу, студентів і випускників є одним із основних положень Болонського процесу, що створює можливості для особистісного розвитку, розвитку міжнародної співпраці між фізичними особами й установами, покращення якості вищої освіти і наукової діяльності та сприяння Європейському виміру.

2.3. Починаючи з 1999 року, було досягнуто значного прогресу, проте ще залишається чимало проблем. Серед найбільших перешкод на шляху до забезпечення мобільності залишаються питання імміграції, визнання, недостатнього фінансового заохочення і негнучкий механізм виплат допомоги. Ми визнаємо відповідальність урядів окремих країн щодо спрощення процедури видачі віз, дозволів на проживання та на належну роботу. В питаннях, які не входять до нашої компетенції як Міністрів вищої освіти, ми зобов'язуємось проводити відповідну роботу в наших урядах з метою досягнення переконливого прогресу в цій сфері. На національному рівні ми працюватимемо над упровадженням повністю погоджених механізмів і процедур визнання та будемо розглядати шляхи сприяння мобільності як серед викладачів, так і серед студентів. Це передбачає створення умов для суттєвого збільшення кількості спільних програм і запровадження навчальних гнучких програм, а також вимагає підвищення відповідальності усіх вищих навчальних закладів за забезпечення мобільності викладацького складу і студентів, яка має бути однаковою в усіх країнах ЄПВО.

Структура ступенів

2.4. Багато успішних кроків робиться на шляху до досягнення нашої цілі – ЄПВО, що базується на трицикловій системі ступенів – як на рівні країни, так і на рівні навчальних закладів. Значно зросла кількість студентів, які були зараховані на навчальні курси перших двох циклів, а також спостерігається

зменшення кількості структурних перешкод при переході з циклу до циклу. Подібним чином зростає кількість структурованих докторських програм. Ми підкреслюємо важливість внесення змін до навчальних програм з метою приведення кваліфікацій відповідно до потреб ринку праці та уможливлення подальшого навчання. У майбутньому треба зосередити зусилля на усуненні перешкод до рівного доступу до освіти та переходу від циклу до циклу, належному впровадженні системи ECTS, що ґрунтується на результатах навчання та навчальному навантаженні студентів. Ми наголошуємо на необхідності вдосконалення системи працевлаштування випускників, одночасно зазначаючи, що в майбутньому інформацію, накопичену з цього питання, необхідно доповнювати.

Визнання

2.5. Справедливе визнання кваліфікацій вищої освіти, періодів навчання, попереднього навчання, включаючи неформальне і неофіційне навчання, є основними завданнями ЄПВО як у межах окремої країни, так і в міжнародних масштабах. Зрозумілі та порівняні ступені, а також доступна інформація про системи освіти та системи кваліфікацій є передумовами для мобільності громадян і забезпечення привабливості та конкурентоспроможності ЄПВО. Незважаючи на те, що ми задоволені, що 38 членів Болонського процесу, включаючи Чорногорію, наразі ратифікували Конвенцію Ради Європи/ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європі (Лісабонську конвенцію про визнання (ЛКВ)), ми закликаємо решту країн-учасниць якомога швидше ратифікувати її.

2.6. Було досягнуто певних успіхів у запровадженні положень ЛКВ, європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) і додатку до диплома, проте підходи до визнання як на державному рівні, так і на рівні навчальних закладів мають бути більш послідовними. З метою вдосконалення процедури визнання ми звертаємося з проханням до Групи супроводу Болонського процесу (BFUG) доручити Європейській мережі з визнання (ENIC/NARIC) ретельно проаналізувати наші національні плани дій та поширити позитивний досвід.

Системи кваліфікацій

2.7. Системи кваліфікацій є важливим інструментом досягнення порівнянності та прозорості в межах ЄПВО і покращення переміщення студентів як усередині, так і між системами вищої освіти. Ці системи кваліфікацій також допомагатимуть вищим навчальним закладам у розробці модулів та навчальних програм, що базуються на результатах навчання та кредитах, а також сприятимуть визнанню як кваліфікацій, так і попереднього навчання, включаючи неформальне та неофіційне навчання.

2.8. Ми відмічаємо те, що вже досягнуто певних успіхів у запровадженні національних систем кваліфікацій, але наразі залишається ще багато завдань. Ми зобов'язуємося запровадити в повному обсязі такі національні системи кваліфікацій, що є відповідними загальній системі кваліфікацій ЄПВО, до 2010 року. Розуміючи, що це дуже складне завдання, ми просимо Раду Європи

надати допомогу в обміні досвідом щодо розробки національних систем кваліфікацій.

2.9. Ми задоволені тим, що національні системи кваліфікацій, сумісні з загальною системою кваліфікацій ЄПВО, також будуть узгоджені з пропозицією Європейської Комісії щодо Європейської системи кваліфікацій навчання впродовж життя.

2.10. Ми вважаємо загальну систему кваліфікацій ЄПВО, про яку ми домовилися в Бергені, основною складовою успішності Європейської вищої освіти у світовому масштабі.

Навчання впродовж життя

2.11. Аналітичний звіт показує, що в більшості країн існують певні елементи гнучкого навчання, однак систематична робота з розробки шляхів гнучкого навчання для забезпечення навчання впродовж життя знаходиться ще на початковому етапі. Тому ми просимо BFUG сприяти обміну позитивним досвідом та працювати в напрямку досягнення загального розуміння ролі вищої освіти в процесі навчання впродовж життя. Можна сказати, що лише в декількох країнах ЄПВО успішно запроваджені механізми визнання попереднього навчання для доступу до освіти та присвоєння кредитів. Співпрацюючи з ENIC/NARIC, ми звертаємося до BFUG з проханням внести пропозиції щодо покращення визнання попереднього навчання.

Забезпечення якості та Європейський Реєстр агенцій із забезпечення якості

2.12. Стандарти та рекомендації з питання Забезпечення якості в ЄПВО, затверджені в Бергені (ССР – європейські стандарти і рекомендації), стали визначальним чинником змін у забезпеченні якості. Їх почали запроваджувати всі країни, і деякі з них мають значний прогрес. Зокрема в сфері зовнішнього забезпечення якості досягнуто більше, ніж будь-коли. Із 2005 року зросла участь студентів на всіх рівнях, хоча ця сфера все ще потребує суттєвих змін. Вищі навчальні заклади повинні продовжувати розробку внутрішніх систем забезпечення якості. Ми визнаємо прогресивні зрушення щодо взаємного визнання акредитацій та рішень щодо забезпечення якості, а також підтримуємо ідею активної міжнародної співпраці агенцій із забезпечення якості.

2.13. Перший Європейський форум із забезпечення якості, організований спільно EUA, ENQA, EURASHE та ESIB (Група Е4) у 2006 році, сприяв обговоренню досягнень у сфері забезпечення якості в Європі. Ми підтримуємо ці чотири організації у справі проведення щорічних Європейських форумів із забезпечення якості, а також у сприянні обміну позитивним досвідом і забезпеченні покращення якості в ЄПВО і надалі.

2.14. Ми вдячні Групі Е4 за практичне втілення нашої ідеї створення Реєстру агенцій із забезпечення якості європейської вищої освіти. Мета реєстру – надати відкритий доступ до достовірних даних про агенції забезпечення якості, які працюють відповідно до вимог Європейських

стандартів та рекомендацій, усім зацікавленим особам, а також широкій громадськості. Таким чином, це підвищить довіру до вищої освіти в ЄПВО та поза його межами, а також полегшить процедуру взаємного визнання рішень із забезпечення якості та акредитації. Ми вітаємо створення реєстру Групою E4, що працює у партнерстві, яке ґрунтується на запропонованій членами цієї групи робочій моделі. Реєстр буде добровільним, функціонувати за рахунок самофінансування, а також незалежним та прозорим. Заявки на включення до реєстру мають оцінюватися на основі повної відповідності вимогам Європейських стандартів та рекомендацій, що звичайно підтверджуються даними національного наглядового органу. Ми просимо групу E4 регулярно доповідати нам про стан справ через BFUG, а також забезпечити зовнішню оцінку реєстру через два роки його роботи з урахуванням поглядів усіх зацікавлених осіб.

Докторанти та дослідники-початківці

2.15. Важливою метою залишається більш тісна співпраця ЄПВО з Європейським науковим простором (ЄНП). Ми розуміємо важливість для ЄПВО розробки та підтримки великої кількості різноманітних докторських програм, що базуються на загальній системі кваліфікацій, уникаючи при цьому надмірного регулювання. Разом з тим, ми розуміємо, що сприяння розвитку третього циклу, підвищення статусу, перспектив кар'єрного росту та фінансування дослідників-початківців є необхідними передумовами досягнення європейських цілей щодо покращення можливостей здійснення наукової діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності вищої освіти в Європі.

2.16. Тому ми звертаємося до вищих навчальних закладів із проханням докласти зусиль щодо запровадження докторських програм як складової власної стратегії та політики, а також розробити відповідні шляхи побудови кар'єри та надати можливості кар'єрного зростання для докторантів та дослідників - початківців.

2.17. Ми запрошуємо EUA і надалі надавати підтримку в рамках обміну досвідом серед вищих навчальних закладів стосовно низки інноваційних докторських програм, що створюються на всій території Європи, а також стосовно інших принципово важливих питань, таких, як питання прозорого доступу до освіти, процедур нагляду й оцінювання, розвитку взаємозамінних навичок та шляхів покращення працевлаштування. Ми шукатимемо зовнішніх можливостей сприяння більш широкому обміну інформацією стосовно джерел фінансування та з інших питань, що обговорюються урядами наших держав, а також іншими установами, які займаються політикою фінансування.

Соціальний вимір

2.18. Вища освіта має відігравати важливу роль у сприянні соціальній єдності, зменшенні нерівності, підвищенні рівня знань, умінь та компетентності у суспільстві. Політика, таким чином, має бути спрямована на максимальне розкриття потенціалу людей з точки зору їх особистісного зростання та внеску в стале і демократичне суспільство знань. Ми поділяємо

прагнення суспільства, що студентство, яке вступає до вищих навчальних закладів, отримує вищу освіту та закінчує навчання на всіх її рівнях, має відображати суспільну різноманітність. Отже, ми і в подальшому докладатимемо зусиль, щоб забезпечити більш відповідні потребам студентства послуги, створити більш гнучкі підходи до навчання в системі вищої освіти, а також розширити доступ до вищої освіти на всіх рівнях, забезпечуючи при цьому рівні можливості.

Європейський простір вищої освіти в контексті глобалізації

2.19. Ми з задоволенням зазначаємо, що в багатьох частинах світу Болонські реформи викликали неабияку зацікавленість та породили дискусії серед європейських та міжнародних партнерів стосовно широкого кола питань. Ці питання включають визнання кваліфікацій; переваги співпраці, заснованої на партнерстві; взаємодовіру та взаєморозуміння; а також ті цінності, що є підґрунтям Болонського процесу. Більше того, ми визнаємо той факт, що в деяких країнах інших частин світу було докладено зусиль для того, щоб привести свої системи вищої освіти у відповідність до положень Болонського процесу.

2.20. Ми підтверджуємо стратегію “Європейського простору вищої освіти в глобальному вимірі” та продовжимо подальшу роботу за такими основними стратегічними напрямками: покращення інформування про ЄПВО, сприяння покращенню привабливості та конкурентоспроможності ЄПВО; посилення співробітництва на основі партнерства; інтенсифікація стратегічного діалогу; покращення процедури визнання. Ця робота має розглядатися відповідно до Рекомендацій OECD/UNESCO щодо забезпечення якості у вищій освіті.

3. Пріоритети на 2009 рік

3.1. Впродовж наступних двох років ми погоджуємося зосередити увагу на завершенні узгоджених раніше напрямів діяльності, включаючи нинішні пріоритети трициклової системи ступенів, забезпечення якості, визнання ступенів та періодів навчання. Ми зосередимося зокрема на наступних напрямках діяльності:

Мобільність

3.2. У наших національних звітах за 2009 рік ми звітуватимемо про заходи, що були вжиті на національному рівні щодо покращення мобільності студентів та викладачів, включаючи заходи щодо майбутнього оцінювання. Ми зосередимо увагу на основних національних пріоритетах і завданнях, викладених вище в параграфі 2.3. Ми також погодилися створити мережу національних експертів з метою обміну інформацією та підтримки у визначенні та подоланні перешкод при наданні грантів та позик.

Соціальний вимір

3.3. Також ми звітуватимемо про нашу національну стратегічну політику щодо соціального виміру, включаючи плани дій та заходів щодо здійснення оцінки їх ефективності. Ми запросимо всі зацікавлені сторони до участі та сприяння цій діяльності на національному рівні.

Збір інформації

3.4. Ми визнаємо необхідність покращення збору даних щодо мобільності та соціального виміру в усіх країнах, які беруть участь у Болонському процесі. Тому ми просимо Європейську комісію (Євростат, Eurostat) у співпраці з Євростудент (Eurostudent) розробити порівнянні та надійні індикатори (показники) і дані для визначення прогресу на шляху досягнення загальної мети стосовно соціального виміру та мобільності студентів і викладачів в усіх країнах Болонського процесу. Такі дані мають стосуватися рівних можливостей участі у вищій освіті та працевлаштування випускників. Це завдання необхідно виконати у співпраці з Групою супроводу Болонського процесу (BFUG), та звіт потрібно подати на конференцію міністрів, що відбудеться в 2009 році.

Можливості працевлаштування

3.5. У зв'язку із запровадженням трициклової системи ступенів, ми просимо BFUG розглянути більш ґрунтовно питання покращення працевлаштування на кожному з трьох циклів та в контексті навчання впродовж життя. Це сприятиме посиленню відповідальності усіх зацікавлених сторін. Урядам та вищим навчальним закладам потрібно буде більше обговорювати з роботодавцями та зацікавленими сторонами питання щодо обґрунтування необхідності впровадження реформ. Ми будемо працювати разом із нашими урядами для того, щоб зробити систему працевлаштування та кар'єри в державному секторі повністю сумісною з новою системою ступенів. Ми наполягаємо на тому, щоб освітні заклади й надалі розвивали партнерство та співпрацю з роботодавцями в процесі інноваційних змін навчальних планів, які створюються на основі результатів навчання.

Європейський простір вищої освіти в контексті глобалізації

3.6. Ми висловлюємо прохання на адресу BFUG представити нам звіт про загальні тенденції розвитку в цьому просторі на європейському, національному та інституційному рівнях до 2009 року. Усі зацікавлені сторони повинні відігравати визначену роль відповідно до сфери діяльності, за яку вони несуть відповідальність. У звіті про впровадження стратегії ЄПВО у глобальному контексті BFUG має зосередитись на двох пріоритетах. По-перше, вдосконалення наявної інформації про ЄПВО шляхом створення вебсайту Болонського Секретаріату та Довідника Болонського процесу, укладеного EUA; по-друге, вдосконалення процедури визнання. Ми закликаємо вищі навчальні заклади, центри ENIC/NARIC та інші компетентні установи з питань визнання в межах ЄПВО проводити оцінку кваліфікацій, отриманих поза межами ЄПВО з такою самою неупередженістю, яку б вони очікували щодо оцінювання європейських кваліфікацій будь-де в світі, та керуватися при цьому принципами Лісабонської конвенції з Визнання (LRC).

Аналіз поточних змін

3.7. Ми висловлюємо прохання в адресу BFUG продовжити процес аналізу поточних змін з урахуванням національних звітів до часу проведення конференції міністрів у 2009 році. Ми прагнемо подальшого вдосконалення

якісного аналізу, зокрема стосовно мобільності, Болонського процесу в глобальному контексті та соціального виміру. Аналіз поточних змін повинен і в подальшому торкатися системи ступенів та можливостей працевлаштування випускників, визнання ступенів, періодів навчання та запровадження усіх аспектів забезпечення якості відповідно до Європейських стандартів та рекомендацій (ESG). З огляду на розвиток більш результативного, орієнтованого на студента навчання, наступним завданням буде вирішення питань, які пов'язані з національними кваліфікаціями, результатами навчання, кредитами, навчанням упродовж життя та визнанням попереднього навчання.

4. Дорогою в 2010 рік і далі

4.1. У міру того, як ЄПВО продовжує розвиватись та відповідати на виклики глобалізації, ми передбачаємо, що необхідність в співпраці буде існувати і після 2010 року.

4.2. Ми сповнені рішучості у 2010 році, який стане роком переходу від Болонського процесу до ЄПВО, ще раз підтвердити наші наміри зробити вищу освіту ключовим елементом сталого розвитку наших суспільств, як на національному, так і на європейському рівні. Ми вбачаємо 2010 рік як можливість для перегляду бачення, яке надихнуло нас на започаткування Болонського процесу в 1999 році й зробити так, щоб дії ЄПВО ґрунтувалися на цінностях та баченнях, які не обмежуються лише структурою та засобами. Ми скористаємося 2010 роком як можливістю трансформувати наші системи вищої освіти таким чином, що вони будуть здатні вирішувати не тільки нагальні питання, але також будуть здатні прогнозувати проблеми, з якими ми можемо зустрітись в майбутньому.

4.3. Ми також просимо BFUG окреслити загальну перспективу розвитку ЄПВО після 2010 року. Це передбачає можливість створення відповідних допоміжних структур, навіть зважаючи на той факт, що зараз неофіційні договори про співробітництво виконуються належним чином, і це призводить до безпрецедентних змін.

4.4. Виходячи з попереднього аналітичного звіту, звітів Тенденції (Trends), Болонья очима студентів, ми запрошуємо BFUG розглянути питання щодо підготовки звіту на 2010 рік у співпраці з дорадчими членами організації, надаючи оцінку загальним темпам просування Болонського процесу в межах ЄПВО, починаючи з 1999 року.

4.5. Ми уповноважуємо BFUG прийняти рішення впродовж першої половини 2008 року стосовно форми, змісту та місця проведення засідання міністрів, що заплановане на 2010 рік.

4.6. Наше чергове засідання буде організоване країнами Бенілюкс в Лювені (Leuven/Louvain-la-Neuve) 28-29 квітня 2009 року.

**БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС У ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ –
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ У НОВОМУ
ДЕСЯТИЛІТТІ**

Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти,
Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28-29 квітня 2009 року

Ми, міністри, відповідальні за питання вищої освіти у 46 країнах Болонського процесу, зібралися у містах Льовен та Лювен-ля-Ньов, Бельгія, 28-29 квітня 2009 року, аби здійснити огляд досягнень Болонського процесу та визначити пріоритети розвитку Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) у новому десятилітті.

Прембула

1. У наступному десятилітті Європейська вища освіта має здійснити істотний внесок для побудови високо креативної та інноваційної Європи знань. Стикаючись із викликом старіння населення, Європа може досягти успіху в своїх зусиллях тільки тоді, коли надасть якнайбільшого розвитку талантам та здібностям усіх своїх громадян та повною мірою вдасться до розвитку ціложиттєвого навчання і розширення залученості (participation) до вищої освіти.

2. Європейська вища освіта також стикається із великими викликами та прагне скористатися можливостями глобалізації й пришвидшеного технологічного розвитку, шукаючи нових постачальників освітніх послуг, нових учнів та нових типів навчання. Центроване на студенті навчання (student-centred learning) та мобільність допоможуть студентам розвивати компетенції, яких вони потребують у нинішньому динамічному ринку праці, та дозволять їм стати активними й відповідальними громадянами.

3. Нині наші суспільства стикаються із наслідками всесвітньої фінансової та економічної кризи. Аби створити умови для стабільного економічного відновлення та для стабільного розвитку, динамічна та гнучка вища освіта Європи намагатиметься стати інноваційною, інтегруючи – на всіх своїх рівнях – освіту та дослідницьку діяльність. Ми визнаємо, що якщо ми прагнемо впоратися із викликами, з якими стикаємося, та якщо ми маємо сприяти культурному і соціальному розвитку наших суспільств, вища освіта має відігравати ключову роль. Тому ми вважаємо, що державне та суспільне інвестування (public investment) у вищу освіту має першорядний пріоритет.

4. Ми залишаємося цілковито відданими цілям Європейського простору вищої освіти, який є простором, де вища освіта перебуває у сфері державної та суспільної відповідальності (public responsibility), і де усі інституції вищої

освіти, крізь розмаїття своїх місій, відповідають на ширші потреби суспільства. Наша мета полягає у забезпеченні того, аби інституції вищої освіти мали потрібні ресурси для продовження реалізації повного спектру своїх цілей – підготовки студентів до їхнього подальшого життя в якості активних громадян у демократичному суспільстві; створення та підтримування широкої та найсучаснішої бази знань, а також стимулювання дослідницької діяльності та інноваційності. Впроваджувана нині необхідна реформа систем та політик вищої освіти продовжуватиме бути тісно пов'язаною із європейськими цінностями інституційної автономії, академічної свободи та соціальної справедливості, й вимагатиме повного залучення студентів та адміністрації до цих процесів.

I. Досягнення та консолідація

5.Протягом останнього десятиліття ми досягли розвитку Європейського простору вищої освіти, забезпечуючи його глибоке вкорінення в інтелектуальних, наукових і культурних досягненнях та амбіціях Європи. Цей простір характеризується постійною співпрацею між урядами, інституціями вищої освіти, студентами, адміністрацією, працедавцями та іншими залученими сторонами. Внесок європейських інституцій та організацій до процесу реформ також був суттєвим.

6.Болонський процес веде до більшої сумісності та порівняльності систем вищої освіти. Він створює умови для того, аби учні (learners) могли бути мобільними, а інституції – приваблювати студентів та дослідників з інших континентів. Вища освіта модернізується завдяки запровадженню трициклової структури, що також включає, в межах національних контекстів, можливість набувати пов'язані із першим циклом проміжні кваліфікації. Крім того, модернізація вищої освіти уможливлується впровадженням Європейських стандартів та настанов для забезпечення якості освіти. Відбулося також створення Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти та запровадження національних структур кваліфікацій, пов'язаних із загальною Структурою Європейського простору вищої освіти – [структурою кваліфікацій, що ґрунтується на оцінці] результатів навчання та обсягу навчальної роботи. Поза тим, Болонський процес створив умови для запровадження Додатка до диплома та Європейської системи взаємного зарахування і накопичення [освітніх] кредитів (European Credit Transfer and Accumulation System), аби ще більше підвищити прозорість та взаємовизнання [ступенів та періодів навчання].

7.Цілі, що їх визначила Болонська декларація, а також політики, запроваджені після її підписання, сьогодні зберігають свою значущість. Оскільки не всіх цілей було повністю досягнуто, повна та адекватна реалізація цих завдань на європейському, національному та інституційному рівнях вимагатиме у наступному десятилітті сильніших імпульсів та більшої відданості.

II. Навчання заради майбутнього: пріоритети вищої освіти у наступному десятилітті

8. Прагнучи найвищого рівня в усіх аспектах вищої освіти, ми відповідаємо на виклики нової епохи. Це вимагає постійної уваги до проблеми якості. Мало того, підтримуючи таке цінне розмаїття наших освітніх систем, політики органів влади (public policies) мають повністю визнавати цінність розмаїття місій вищої освіти – від навчання та дослідницької діяльності до розвитку громад і залучення до забезпечення соціального гуртування та культурного розвитку. Всі студенти та працівники адміністрацій інституцій вищої освіти мусять мати достатню підготовку для відповіді на змінювані потреби суспільства, що швидко еволюціонує.

• Соціальний вимір: рівний доступ та завершення навчання

9. Студентство європейських вищих навчальних закладів має відображати розмаїття населення Європи. Тому ми підкреслюємо соціальні характеристики вищої освіти та нашу мету забезпечити рівні можливості для якісної освіти. Доступ до вищої освіти має бути розширеним завдяки підтриманню потенціалу студентів із тих соціальних груп, що недостатньо представлені у вищих навчальних закладах, та завдяки наданню адекватних умов для завершення їхніх студій. Це завдання передбачає поліпшення умов навчання, усунення всіх перепон для навчання та створення належних економічних умов для студентів, завдяки яким вони зможуть на всіх рівнях використовувати свої навчальні можливості. Кожна країна-учасниця встановить доступні вимірювання та перевірки орієнтири щодо розширення загального доступу до вищої освіти та підвищення доступу тих груп, які недостатньо у ній представлені. Ці орієнтири мають бути досягнуті до кінця наступного десятиліття. Зусилля щодо досягнення справедливості (equity) у вищій освіті мають бути доповнені діями щодо інших складових освітньої системи.

• Ціложиттєве навчання

10. Розширення залученості (participation) громадян до вищої освіти слід також досягти завдяки розвитку ціложиттєвого навчання – невіддільної складової наших освітніх систем. Ціложиттєве навчання підпадає під принцип державної та суспільної відповідальності (public responsibility). [У сучасному суспільстві] слід забезпечувати доступність, якість надання та прозорість знань та інформації. Ціложиттєве навчання передбачає набуття кваліфікацій, розширення знань та розуміння, набуття нових навичок та компетенцій чи збагачення розвитку особистості. Ціложиттєве навчання передбачає, що кваліфікації можна набутти через гнучкі дороги навчання, зокрема студії з частковою зайнятістю чи навчання на роботі.

11. Впровадження політик щодо розвитку ціложиттєвого навчання вимагає тісного партнерства між органами влади (public authorities), інституціями вищої освіти, студентами, працедавцями та працівниками. Хартія європейських університетів щодо ціложиттєвого навчання, розроблена Європейською асоціацією університетів, є корисною точкою відліку для

визначення такого партнерства. Успішні політики щодо розвитку ціложиттєвого навчання передбачатимуть досягнення базових принципів та процедур для визнання попередніх періодів навчання на основі їхніх результатів – безвідносно до того, чи було досягнуто відповідних знань, навичок та компетенцій у рамках формального, неформального чи позаформального навчання. Ціложиттєве навчання підтримуватиметься адекватними організаційними структурами та адекватним фінансуванням. Ціложиттєве навчання, підтримуване державою політикою, має бути характерним елементом (infotm) практики інституцій вищої освіти.

12. Розробка національних структур кваліфікацій є важливим кроком до розвитку ціложиттєвого навчання. Наша мета полягає у тому, аби не пізніше 2012 року національні структури кваліфікацій були завершені та підготовлені до самосертифікації відносно загальної Структури кваліфікацій Європейського простору вищої освіти. Це вимагатиме тривалої координації на рівні Європейського простору вищої освіти, а також з Європейською структурою кваліфікацій для ціложиттєвого навчання. У рамках національних контекстів проміжні кваліфікації у першому циклі можуть бути засобом розширення доступу до вищої освіти.

- **Працевлаштованість**

13. Оскільки нині ринки праці дедалі більше потребують навичок високого рівня та перехресних компетенцій, вища освіта має надавати студентам найновіші знання, навички та компетенції, яких вони потребують у своєму професійному житті. Здатність бути працевлаштованим надає індивідові можливість повністю використати можливості, що з'являються на динамічних ринках праці. Нашою метою є підвищення рівня початкових кваліфікацій, а також підтримування та оновлення кваліфікованої робочої сили завдяки тісній співпраці між урядами, інституціями вищої освіти, соціальними партнерами та студентами. Це дозволить вищим навчальним закладам краще відповідати потребам працедавців, а працедавцям – краще розуміти перспективи в освітній сфері. Інституції вищої освіти, у співпраці з урядами, урядовими агенціями та працедавцями, мають поліпшити надання, доступність та якість своїх служб, що займаються орієнтацією студентів і випускників щодо їхнього працевлаштування та кар'єрного розвитку. Ми заохочуємо запровадження до освітніх програм стажування на робочому місці та навчання на роботі.

- **Центроване на студенті навчання та викладацька місія вищої освіти**

14. Ми ще раз наголошуємо на важливості викладацької місії інституцій вищої освіти та на потребі продовження реформи навчальних програм, що спрямовуватимуться на розвиток результатів навчання. Центроване на студенті навчання вимагає надання особливої ваги індивідам, що вчаться; воно також вимагає нових підходів до викладання і навчання, ефективних структур підтримки та орієнтування, а також навчальних програм, більш сфокусованих на учневі (learner) у рамках усіх трьох циклів вищої освіти.

Реформа навчальних програм відтак триватиме і вестиме до більш якісних, гнучких та більш індивідуальних освітніх шляхів. Представники університетів, у тісній співпраці зі представниками студентів та працедавців, продовжуватимуть розробляти систему результатів навчання та міжнародних орієнтирів для дедалі більшої кількості освітніх сфер. Ми просимо інституції вищої освіти приділити особливу увагу поліпшенню викладацької якості їхніх навчальних програм на всіх рівнях. Це має бути пріоритетом у подальшій реалізації Європейських стандартів та настанов для забезпечення якості освіти.

- **Освіта, дослідницька діяльність та інновації**

15. Вища освіта, на всіх її рівнях, має ґрунтуватися на найсучасніших розробках у галузі дослідницької діяльності та розвитку, сприяючи посиленню інноваційних та креативних елементів у суспільстві. Ми визнаємо потенціал програм вищої освіти щодо стимулювання інноваційності – зокрема тих програм, що ґрунтуються на прикладних науках. Як наслідок, число людей із дослідницькими компетенціями має зростати. Докторські програми мусять створювати умови для високоякісних досліджень у рамках конкретних дисциплін, але також дедалі більше доповнюватися міждисциплінарними та міжсекторальними програмами. Понад це, органи влади та інституції вищої освіти мають підвищити привабливість кар'єрного розвитку для молодих дослідників.

- **Міжнародна відкритість**

16. Ми закликаємо європейські інституції вищої освіти ще більше інтернаціоналізувати свою діяльність та долучитися до всесвітньої співпраці з забезпечення стабільного та гармонійного розвитку (sustainable development). Привабливість та відкритість європейської вищої освіти підкреслюватимуть спільні європейські дії. Конкуренція на всесвітній арені має бути доповнена посиленням діалогом у сфері освітньої політики та партнерською співпрацею з іншими регіонами світу, зокрема завдяки організації Болонських форумів освітньої політики, що залучатимуть розмаїття залучених сторін.

17. Транснаціональна освіта має керуватися Європейськими стандартами та настановами з забезпечення якості освіти, що застосовуються в рамках Європейського простору вищої освіти, та відповідати Настановам ЮНЕСКО/ОЕСР щодо забезпечення якості у транскордонній вищій освіті.

- **Мобільність**

18. Ми вважаємо, що мобільність студентів, молодих дослідників та адміністрації університетів зміцнює якість програм та рівень досліджень; крім того, вони посилюють академічну та культурну інтернаціоналізацію Європейської вищої освіти. Мобільність важлива для розвитку особистості та її перспектив працевлаштування; крім того, вона спонукає шанувати розмаїття та наділяє здатністю спілкуватися з іншими культурами. Вона спонукає до мовного плюралізму, підтримуючи багатомовні традиції Європейського простору вищої освіти, а також підвищує співпрацю та конкуренцію між інституціями вищої освіти. З цих причин мобільність має

бути ознакою Європейського простору вищої освіти. Ми закликаємо кожну конкретну країну підвищити рівень мобільності, забезпечити високу якість цієї мобільності та урізноманітнити її типи та її масштаб. У 2020 році принаймні 20% випускників університетів у межах Європейського простору вищої освіти мусять мати за своїми плечима проведений за кордоном період навчання чи професійних студій.

19. У межах кожного з трьох циклів освіти слід створити можливості для мобільності в рамках програм, що надають академічні ступені. Спільні ступені та програми, а також вікна для мобільності, мають стати більш поширеною практикою. Крім того, політики щодо розвитку мобільності мають ґрунтуватися на цілій низці практичних інструментів щодо фінансового забезпечення мобільності, визнання [дипломів та періодів навчання], доступної інфраструктури, норм щодо візового режиму та дозволу на роботу. Необхідними вимогами тут мають бути гнучкі навчальні шляхи, активна інформаційна політика, повне визнання результатів навчання, підтримка навчання та цілковита портативність грантів та кредитів. Мобільність також має вести до збалансованішого потоку студентів, що приїжджають та від'їжджають, у межах Європейського простору вищої освіти. Ми також прагнемо поліпшення рівня участі різних студентських груп.

20. Привабливі умови роботи та кар'єрних шляхів, а також відкриті міжнародні процедури прийняття на роботу потрібні для приваблення висококваліфікованих викладачів та дослідників до роботи в інституціях вищої освіти. Зважаючи на те, що в цьому контексті викладачі є ключовими гравцями, кар'єрні структури мають адаптуватися до того, аби спрощувати мобільність викладачів, молодих дослідників та інших працівників адміністрацій вищих навчальних закладів. Слід створити рамкові умови для забезпечення належного доступу до соціального забезпечення та уможливити портативність пенсій і додаткових пенсійних прав для мобільних працівників університетів, якнайліпше використовуючи наявні правові рамки.

- **Збирання даних**

21. Поліпшення та зміцнення збирання даних допоможе здійснювати моніторинг поступу, здійсненого для досягнення цілей, що встановлені у сферах соціального виміру, працевлаштованості, мобільності та в інших сферах освітньої політики. Це, своєю чергою, стане ґрунтом як для оцінювання поступу, так і для визначення подальших орієнтирів.

- **Багатовимірні засоби забезпечення прозорості**

22. Ми зазначаємо, що нині існують кілька ініціатив, спрямованих на розвиток механізмів для надання детальнішої інформації про вищі навчальні заклади на всьому Європейському просторі вищої освіти. Ці механізми спрямовані на те, аби упрозорити розмаїття вищих навчальних закладів. Ми вважаємо, що будь-які подібні механізми, зокрема ті, що допомагають системам та інституціям вищої освіти ідентифікувати та порівнювати свої потужності, мають бути розроблені у тісних консультаціях з ключовими

залученими сторонами. Ці інструменти прозорості мають тісно співвідноситися із принципами Болонського процесу, зокрема щодо забезпечення якості освіти та визнання [дипломів та періодів навчання], які залишатимуться нашими пріоритетами. Крім того, ці інструменти прозорості мають ґрунтуватися на даних, що їх можна порівняти між собою, та адекватних індикаторах, які дозволять описати розмаїті характеристики вищих навчальних закладів та їхніх програм.

- **Фінансування**

23. Вищі навчальні заклади здобули більшу автономію, але водночас стикаються із дедалі більшими очікуваннями того, що вони відповідатимуть суспільним потребам та будуть підзвітними [суспільству]. У рамках принципу суспільної та державної відповідальності (public responsibility) ми підтверджуємо, що державне та суспільне фінансування (public funding) залишається головним пріоритетом для гарантування рівного доступу та подальшого стабільного і гармонійного розвитку (sustainable development) автономних вищих навчальних закладів. Слід приділити більшу увагу пошукові нових та диверсифікованих джерел та методів фінансування.

III. Організаційна структура та наступні дії

24. Міністри підтримали ідею, що нинішня організаційна структура Болонського процесу, яка характеризується співпрацею між урядами, академічною спільнотою (разом зі структурами, що її репрезентують) та іншими залученими сторонами, відповідає своїй меті. У майбутньому в Болонському процесі головуватимуть країна-голова ЄС та країна, що не є членом ЄС.

25. Для взаємодії з іншими сферами політики Група супроводу Болонського процесу (BFUG) підтримуватиме зв'язок з експертами та виробниками політики з інших ділянок, зокрема дослідницької діяльності, імміграції, соціального забезпечення та працевлаштування.

26. Ми доручаємо Групі супроводу Болонського процесу підготувати план роботи на період до 2012 року, аби прискорити реалізацію пріоритетів, визначених у нинішньому Комюніке, та втілення рекомендацій доповідей, підготовлених для нинішньої Міністерської конференції, що дозволить у майбутньому інтегрувати результати незалежного оцінювання Болонського процесу.

Зокрема, міністри попросили Групу супроводу Болонського процесу:

- збираючи дані [моніторингу Болонського процесу], визначити індикатори, потрібні для вимірювання та моніторингу мобільності та соціального виміру [вищої освіти];
- проаналізувати, як у межах Європейського простору вищої освіти можна досягти збалансованої мобільності;
- здійснити моніторинг розвитку механізмів прозорості та зробити доповідь про цей розвиток на міністерській конференції 2012 року;
- використовуючи наявні структури, створити мережу для кращого інформування про Болонський процес та популяризації Болонського процесу

поза межами Європейського простору вищої освіти;

- здійснити подальшу роботу щодо рекомендацій до аналізу національних планів дій щодо визнання [дипломів та періодів навчання].

27. Підготування доповідей про поступ у виконанні Болонського процесу буде здійснюватися у координований спосіб.

- Аналіз поступу вдосконалив свою методологію, що ґрунтується на емпіричних даних.

- Міністри попросять ЄВРОСТАТ, у співпраці з проектом „Євростудент” та мережею Eurodise, здійснити свій внесок через відповідне зібрання даних.

- Робота над доповіддю [щодо поступу Болонського процесу] відбуватиметься під наглядом Групи супроводу Болонського процесу та вестиме до підготування загальної доповіді, що об’єднає всі перераховані джерела, для міністерської конференції 2012 року.

28. Ми просимо Групу Є4 (Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація інституцій вищої освіти та Європейський студентський союз) продовжувати свою співпрацю для подальшого розвитку Європейського виміру забезпечення якості освіти, зокрема для забезпечення зовнішньої оцінки Європейського реєстру агенції з забезпечення якості, враховуючи думки залучених сторін.

29. Ми проведемо свою наступну зустріч під час конференції, яка святкуватиме десяту річницю Болонського процесу і яка відбудеться у Будапешті та Відні 11-12 березня 2010 року. Чергова міністерська конференція [Болонського процесу] відбудеться у Бухаресті, Румунія, 27-28 квітня 2012 року. Наступні конференції відбудуться 2015, 2018 та 2020 року.

Список рекомендованої літератури

1. Бабкіна О. Проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні у контексті болонських реформ / Бабкіна О. // Освіта і управління. — 2006. — Т. 9., № 1. — С.91–94.
2. Байденко В. И. Болонский процесс: курс лекций / Байденко В. И. — М.: Логос, 2004. — 208 с.
3. Байденко В. И. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы / Байденко В. И. — К., 2005. — 143 с.
4. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / [Упоряд.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.]. — Тернопіль: Економ. думка, 2003. — 60 с.
5. Болонський процес: Документи / [Уклад.: З. І. Тимошенко, А. М. Грехов, Ю. А. Гапон, Ю. І. Палеха]. — К.: Європ. ун-т, 2004. — 169 с.
6. Болонський процес: Модель структури додатка до диплома / Уклад.: З. І. Тимошенко, О. І. Казаченко, А. М. Грехов, Ю. А. Гапон, Ю. І. Палеха. — К.: Європ. ун-т, 2004. — 73 с.
7. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи / Уклад. В. П. Бех, Ю. Л. Маліновський. — К., 2004. — 221 с.
8. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / за ред. Кременя. — Тернопіль, 2004. — 384 с.
9. Головатий М. Організаційно-методичні засади інтеграції національної системи освіти України в європейську систему освіти відповідно до Болонського процесу // Освіта і управління. — 2005. — Т. 8, № 3 – 4. — С.157–160.
10. Грубінко В. В. Індивідуальна та самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу / Грубінко В. В. // Матер. наук.-практ. семінару “Кредитно-модульна система організації навчального процесу”. — Тернопіль: ТДПУ, 2004.
11. Гурч Л. Деякі аспекти впровадження європейської системи ECTS у вищу освіту України / Гурч Л. // Персонал. — 2004. — № 12. — С. 68–73.
12. Домніч В. І. Головні принципи входження України в європейський простір вищої освіти / Домніч В. І. // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської наук. -практ. конф. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. — С. 11–17.
13. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / Журавський В. С. — К.: Вид. дім „Ін Юре”, 2003. — 416 с.
14. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Журавський В. С., Згуровський М. З. — Київ, 2003.
15. Закон України “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Офіційний вісник України. — 2002. — № 8.
16. Закон України “Про Освіту” від 23.03.96 № 100/96 ВР // Законодавство України про освіту: 36. законів. — К.: Парламентське вид-во, 2002.

17. Закон України “Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні” від 3 грудня 1999 р. № 1273-XIV // Організація роботи з іноземними студентами і розвиток міжнародного співробітництва в освіті України: Зб. ін-форм.-довід. матеріалів. — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003.

18. Зайцев М. О.. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / Зайцев М. О.; за ред. Г. В. Щокіна. — К.: МАУП, 1997. — 208 с.

19. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції / За ред. М. Ф. Степко. — К., 2004. — 60 с.

20. Мороз І. В. Кредитно-модульна система організації навчального процесу: довідник для студ. / Мороз І. В. — К.: Освіта України, 2005. — 90 с.

21. Морозова Т. Освітні стандарти в контексті болонських реформ і можливостей інформатизації / Морозова Т. // Вища школа. — 2005. — № 5.— С. 26–34.

22. Носков В. Проблеми вищої освіти у контексті європейської інтеграції / Носков В. // Гуманітарні науки. — 2003. — № 2. — С. 90–96.

23. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003 – 2004 рр.) / [М.Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук та ін. ; за ред. В.Г. Кременя]. — Тернопіль: Вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2004.— 147 с.

24. Петренко В. Л. Державний стандарт вищої освіти у контексті Болонського процесу – Болонський процес в Україні / Петренко В. Л. // Проблеми освіти. — 2005. — Ч. 2., Вип. 46. — С. 80–117.

25. Петренко В. Л. Стандарти вищої освіти у контексті Болонського процесу: історія, сучасний стан, перспективи – Болонський процес в Україні / Петренко В. Л. // Проблеми освіти. — 2005. — Ч. 1, Вип. 45. — С. 66–106.

26. Тимошенко З. І. Соціально-політичні аспекти та перспективи участі України в Болонському процесі / Тимошенко З. І. // Україна — суб'єкт європейського освітнього простору. — К.: Європ. ун-т, 2005. — С. 5–19.

27. Ципко М. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти в країнах Європейського Союзу / Ципко М. // Рідна школа. — 2008. — № 1-2. — С. 78–80.

28. Янковий В. В. Болонський процес: шляхом європейської інтеграції / Янковий В. В. // Дзеркало тижня. — 2003. — N 40; 18-24 жовтня. — (Інтерв'ю М. З. Згуровського).

Навчальне видання

***МИРОНЧУК** Наталія Миколаївна*

***ЛЕВКІВСЬКИЙ** Михайло Васильович*

**БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС
І ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ**

Навчально-методичний посібник

*Підписано до друку 07.05.2010 р. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум.друж.арк. 8,1. Тираж 150. Зам.90.*

*Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
Україна, 10008, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40
тел. 37-40-42, 37-35-10
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua*